

Michał Sokolnicki

WYBORY DO RADY MIEJSKIEJ W PŁOCKU W LATACH 1919–1939 (ZARYS PROBLEMATYKI)

Abstrakt

Artykuł porządkuje wiedzę na temat kolejnych wyborów do rady miejskiej w Płocku w latach 1919–1939, które odbyły się w 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930, 1934 i 1939 roku. Przedstawia biorące udział w wyborach komitety wyborcze, uzyskane przez nie wyniki, podział mandatów radnych oraz kwestie wyborów władz miasta.

Słowa kluczowe: Płock, 1918–1939, rada miejska, wybory samorządowe

1. Wstęp

W artykule niniejszym podejmiemy zagadnienie wyborów do płockiej rady miejskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Temat jest istotny w kontekście dziejów politycznych miasta w latach 1918–1939, a różne opracowania podają różne informacje na temat kolejnych wyborów samorządowych w Płocku. Weźmy za przykład trzy opracowania. W pierwszym i drugim wydaniu *Dziejów Płocka* Benon Dymek¹ wspomina, w swym artykule poświęconym okresowi II Rzeczypospolitej, o wyborach do rady miejskiej w 1919, 1923, 1927, 1929, 1930, 1934 i 1939 roku. Janusz Szczepański w trzecim wydaniu historii miasta² wymienia daty: 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930 i 1934 rok. Z kolei pisząca o relacjach polsko-żydowskich na forum płockiego samorządu Ewa Kołodziejska³ podaje daty: 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1934 i 1939. Jak widać, każdy z autorów wymienia siedem dat, w których odbywały się wybory samorządowe, przy czym pierwszy z nich nie wymienia 1924 r., drugi – 1939, a trzeci – 1930.

¹ B. Dymek, *W latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. naukowy A. Gieysztor, wyd. II, Płock 1978, s. 396, 411, 415, 418, 423, 430.

² J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. M. Krajewski, wyd. III, Płock 2006, s. 467-468, 473, 482, 486-487, 494-495.

³ E. Kołodziejska, *Relacje polsko-żydowskie na forum samorządu miejskiego w okresie międzywojennym – przypadek Płocka*, „Stosunki polsko-żydowskie”, t. 3, *Lokalność. Wsie, miasteczka, miasta na ziemiach polskich od XVI do XX wieku*, red. A. Landau-Czajka, Warszawa 2020, s. 171-172, 173-174, 176-182, 184-185 (artykuł, mimo ciekawie zapowiadającego się tematu, niestety bardzo rozczarowuje).

Wyborów do rady miejskiej było więc w Płocku, w latach 1919–1939, osiem. W żadnym ze wspomnianych opracowań nie znajdujemy też dokładnych, liczbowych wyników wyborów. Autorzy nie omawiają również zmian w ordynacji wyborczej, które wpływały na sposób głosowania oraz obliczania głosów. W związku z powyższym te właśnie zagadnienia będą przedmiotem niniejszego artykułu. Zaznaczymy, iż nie będzie on monografią poświęconą działalności płockiego samorządu w okresie międzywojennym.

2. Podstawy prawne wyborów samorządowych

Zanim zajmiemy się opisem przebiegu kolejnych wyborów, wypada zaznaczyć się z uregulowaniami prawnymi dotyczącymi zasad przeprowadzania wyborów. W związku z tym, iż tematem niniejszego artykułu są wybory do organów przedstawicielskich samorządu, a nie ich funkcjonowanie, interesować nas będą jedynie te przepisy, które regulowały oddawanie i liczenie głosów.

Już wkrótce po odzyskaniu wolności, „rząd ludowy” Jędrzeja Moraczewskiego przygotował akt prawny, który pod nazwą *Dekretu o wyborach do Rad Miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego* podpisał w dniu 13 grudnia 1918 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski. Uzupełnieniem przepisów był kolejny *Dekret o samorządzie miejskim* z 4 lutego 1919 r. Nas – jak wspomnieliśmy – interesują przepisy regulujące oddawanie i liczenie głosów. Artykuł pierwszy dekretu grudniowego przewidywał, iż *w miastach, mających od 25-iu do 45-iu tysięcy mieszkańców, dodaje się do liczby 24-ech radnych 1-go na każde rozpoczęte 2 tysiące mieszkańców ponad 25 tysięcy*⁴. Na podstawie statystyki chlebowej ustalono, iż Płock zamieszkuje 30 210 osób⁵, co oznaczało wybór 28 radnych.

Czynne prawo wyborcze przysługiwało osobom bez różnicy płci, które ukończyły 21 lat, posiadały *przynależność państwową polską* oraz zamieszkiwały w obrębie gminy co najmniej 6 miesięcy (określono również warunki pozbawiające prawa głosu). Bierne prawo przysługiwało osobom mającym w chwili wyborów ukończone 25 lat życia, posiadające prawo czynne oraz umiejące czytać i pisać po polsku (przy tym określono zawody wyłączające możliwość ubiegania się o mandat radnego).

⁴ *Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918-1939. Wybór materiałów źródłowych*, wybrał, opracował oraz wstępem poprzedził R. Szwed, Częstochowa 2000, s. 25. Wszystkie akty prawne, jakie omawiamy w niniejszym tekście są zamieszczone w tym wydawnictwie, toteż w przypisach nie odwołujemy się do oryginału dokumentu, a numeru strony przedmiotowego tomu z wyjątkiem Regulaminu wyborczego do rad miejskich z 17 grudnia 1918 r., którego tom ten nie zawiera.

⁵ F. Dorobek, *Pierwsze w Niepodległej Polsce wybory samorządowe do Rady Miejskiej w Płocku*, [w:] *60 lat Niepodległej Polski (materiały z sesji naukowej)*, Płock 1980, s. 37.

Zasady wyborów określone zostały bardzo lakonicznie w art. 6:

Głosowanie jest tajne i odbywa się na zasadach proporcjonalności⁶.

Mimo nieuwzględnienia tego w treści przepisu, oczywiście miały one również charakter powszechny, równy i bezpośredni.

Sposób głosowania określał wydany w dniu 17 grudnia 1918 r. przez Ministra Spraw Wewnętrznych *Regulamin wyborczy do rad miejskich*. W art. 33 czytamy, iż po sprawdzeniu przez komisję wyborczą danych personalnych, *wyborca otrzymuje kartę do głosowania, poczem na osobności w zamkniętym przedziale podkreśla piórem lub ołówkiem numer listy, na którą chce oddać swój głos⁷*. Głosowano więc na numer listy wyborczej, zaś o tym, kto wszedł do rady, decydowało miejsce na tej liście. Jeśli lista otrzymała liczbę głosów pozwalającą po przeliczeniu na zdobycie np. pięciu mandatów, do rady miejskiej wchodziło pięć pierwszych osób z listy kandydatów. Obowiązywał jeden zestaw list kandydatów w całym mieście, na które mogli głosować mieszkańcy wszystkich okręgów wyborczych.

Przepisy te uległy zmianie z chwilą uchwalenia *Ustawy o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego* z dnia 23 marca 1933 r. Czynne prawo wyborcze przysługiwało odtąd obywatelom polskim, którzy ukończyli 24 lata, zamieszkiwali na danym terenie co najmniej 1 rok i nie utracili czynnego prawa wyborczego do sejmu. Wybranymi do organów samorządu mogli być obywatele polscy posiadający czynne prawo wyborcze, którzy ukończyli 30 lat, władali językiem polskim w mowie i piśmie⁸. Art. 39 określał, iż wybory do rad miejskich miały być *powszechne, równe, tajne, bezpośrednie i stosunkowe⁹*.

W miastach liczących więcej niż 5000 mieszkańców ustanowiono okręgi wyborcze. Władze zobowiązane były do ustalenia *dla każdego okręgu w zależności od liczby jego mieszkańców ilość przypadających nań mandatów radnych. Na poszczególny okręg wyborczy nie może przypadać mniej niż trzy mandaty¹⁰*. Dla każdego z okręgów komitety wyborcze ustalały odrębne listy kandydatów. Komitety wyborcze nie były obowiązane do wystawienia list we wszystkich okręgach. Liczba radnych w miastach liczących od 25 000 do 40 000 mieszkańców wynosiła trzydziestu dwóch¹¹.

⁶ *Samorząd terytorialny...*, s. 26.

⁷ „Monitor Polski” 1918, nr 232 z 18 XII, s. 1-3.

⁸ *Samorząd terytorialny...*, s. 190-191.

⁹ *Ibidem*, s. 208.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, s. 205.

Ustęp 5 art. 39 stanowił, iż:

Każdy wyborca rozporządza tylu głosami, ilu radnych wybiera się w danym okręgu wyborczym. Wyborca ma prawo każdy pojedynczy swój głos oddać poszczególnym kandydatom danej listy i może w tym celu zamieścić na karcie do głosowania pełną liczbę kandydatów, przypadającą na dany okręg wyborczy. Wyborca ma prawo również część lub wszystkie rozporządzalne swe głosy przeznaczyć na korzyść jednego i tego samego kandydata. Wyborca może głosować wyłącznie tylko na kandydatów, których nazwiska umieszczone są na jednej liście kandydatów¹².

Ważny był ustęp siódmy, który precyzował, iż nie miejsce na liście decydowało o ewentualnym otrzymaniu mandatu. *O pierwszeństwie i kolejności wyboru do rady miejskiej poszczególnych kandydatów na danej liście w danym okręgu wyborczym decyduje kolejna względna większość głosów, ważne oddanych w tymże okręgu na kandydatów danej listy¹³.* Innymi słowy głosowano na nazwiska, jednak tylko w ramach jednej listy. Poparcie kandydatów z dwóch lub więcej list unieważniało głos. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie regulaminu wyborczego do rad miejskich z 30 marca 1934 r. przewidywało w przedmiocie sposobu głosowania, iż kartę do głosowania wyborca przynosił ze sobą, nie mogła ona być koloru oczywiście innego niż biały i mogła być odbita mechanicznie lub pisana¹⁴. Najczęściej karty takie wręczały wyborcom poszczególne komitety wyborcze. Od członków komisji wyborca otrzymywał opieczętowaną kopertę, do której wkładał kartę. Następnie przekazywał ją przewodniczącemu komisji. Ten, po sprawdzeniu stempla na kopercie, wrzucał ją w obecności wyborcy do urny. Zastępcami radnych pozostawały osoby z danej listy, które otrzymały największą liczbę głosów spośród nieotrzymujących mandatu.

Do tej pory, w całym mieście, niezależnie od podziału na obwody, obowiązywała jedna lista wyborcza danego komitetu. Od wyborów z 1934 r. okręgi wyborcze stanowiły jakby odrębną całość, w każdym z nich komitety wyborcze wystawiały inne listy. W wyścigu po mandaty liczyły się wyniki w ramach każdego okręgu.

Uregulowania z 1933–1934 r. uległy modyfikacji w 1938 r. w związku z uchwaleniem *Ustawy o wyborze radnych miejskich* z 16 sierpnia 1938 r. Ten akt prawny zmieniał treść kilku artykułów ustawy z 1933 r., w tym również dotyczących sposobu głosowania i liczenia głosów.

Zmiana polegała na tym, iż *w okręgach o 1 i 2 mandatach wyborca może głosować tylko na jednego ze zgłoszonych w danym okręgu kandydatów na*

¹² Ibidem, s. 208.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, s. 306-307.

radnego oraz tylko na jednego kandydata na zastępcę radnego (art. 41)¹⁵. Na karcie do głosowania wyborca winien wpisać *u góry pod tytułem „na radnego” – nazwisko kandydata na radnego – u dołu pod tytułem „na zastępcę radnego” nazwisko kandydata na zastępcę radnego*. Z kolei w przypadku okręgów o 3 lub więcej mandatów wyborca rozporządza tylu głosami, ilu radnych wybierze się w okręgu wyborczym, może jednak oddać swe głosy na mniejszą ilość kandydatów na radnych, rezygnując w ten sposób z pozostałych rozporządzalnych swych głosów. Wyborca mógł głosować na nazwiska kandydujących w danym okręgu wyborczym *bez względu na to, na jakich listach nazwiska te są umieszczone. Na 1 kandydata wyborca może oddać tylko 1 głos* (art. 42)¹⁶. Zmiany w stosunku do przepisów z 1933 r. dotyczyły więc możliwości oddawania głosów na kandydatów różnych list (oczywiście w przypadku okręgów, w których wybierano od trzech radnych). Powodowało to, iż tym razem nie liczone liczby kart oddanych na dane ugrupowanie. Głosowanie miało charakter jeszcze bardziej indywidualny niż to z 1934 r.

3. Statystyka wyborów

Pierwsze wybory samorządowe odbyły się ostatniego dnia sierpnia 1919 r.¹⁷ Wszystkie nurty polityczne przystąpiły do organizowania się i rozpoczęły kampanię¹⁸.

Środowiska prawicowe pragnęły powtórzyć sukces z wyborów sejmowych ze stycznia 1919 r, kiedy to osiągnęły zwycięstwo. Warunkiem było jednak porozumienie szerokich kręgów drobnomieszczactwa, inteligencji i przynajmniej części, nazwijmy ją, klasy pracującej. Jako pierwszy powstał Polski Demokratyczny Komitet Wyborczy szukający poparcia w środowisku części inteligencji i robotników (o poglądach niesocjalistycznych), rzemieślników i kupców. Wśród jego założycieli byli m.in. adwokat Roman Lutyński, członkowie Narodowego Związku Robotniczego (rzemieślnik Franciszek Szczepański), Stronnictwa Niezawisłości Narodowej (nauczyciel Zygmunt Maciejowski), robotnik Ignacy Szygendowski.

W innym środowisku powstał Chrześcijańsko-Narodowy Komitet Wyborczy, w skład którego weszli m.in. ks. Józef Umiński, Władysław Porębski, Klemens Jędrzejewski. Jednoczył on organizacje i stowarzyszenia katolickie,

¹⁵ Ibidem, s. 439.

¹⁶ Ibidem, s. 440.

¹⁷ Bardzo dobry artykuł na ich temat napisał przed wielu laty Franciszek Dorobek – F. Dorobek, op. cit.

¹⁸ Jej żywy obraz, przynajmniej od strony ugrupowań prawicy znajdzie czytelnik w dzienniku Marii Macieszyny – M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. A.M. Stogowska, Płock 1996, s. 504-520.

Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich, radę rzemieślniczą i katolickie organizacje kobiece.

Kazimierz Mayzner, początkowo jeden z założycieli komitetu demokratycznego, utworzył i poprowadził do wyborów komitet wyborczy pracowników urzędów państwowych, instytucji społecznych i biur prywatnych, zwany komitetem urzędniczym. Próby porozumienia z wyżej przedstawionymi komitetami rozbiły się o miejsca na liście wyborczej.

Komitety chrześcijańsko-narodowy i demokratyczny, mimo pewnych kłopotów związanych z ustaleniem kolejności na wspólnej liście, chcąc poprzez zablokowanie osiągnąć jak najlepszy wynik, połączyły się tworząc Polski Zjednoczony Komitet Wyborczy. Samodzielne listy wystawiły: PPS, Bund, Poalej Syjon i żydowskie środowisko mieszczańskie – Żydowski Komitet Międzypartyjny¹⁹.

W dniu wyborów, 31 sierpnia 1919 r., głosy ważne oddało 9532 osób, co stanowiło 55% uprawnionych do głosowania (16 950 osób). Rozkład głosów na poszczególne listy przedstawia tabela nr 1²⁰.

Zwycięstwo, i to w rozmiarach, które wywołały szok na prawicy, odniosła lewica. Na naradzie powyborczej zjednoczonego komitetu zastanawiano się nad sensem uczestnictwa w radzie zdominowanej przez ugrupowania lewicy. Ostatecznie przeważyło szalę poczucie obywatelskiego obowiązku i na pierwszym posiedzeniu stawiał się cały skład rady. Jej prezesem został Władysław Sztromajer (lista PPS), wiceprezesami: Roman Lutyński (zjednoczony komitet) i K. Mayzner. Urząd prezydenta miasta objął Antoni Michalski – były komisarz powiatowy, wiceprezydenta – Emil Dudziński (PPS), ławnikami zostali: Wincenty Majewski (PPS), Ludwik Gałkowski (zjednoczony komitet) i Alfred Blay (żydowski komitet międzypartyjny). Po porażce w wyborach parlamentarnych, władzę w mieście objęła lewica²¹.

Termin kadencji rad miejskich upływał, zgodnie z przepisami dekretu z dnia 13 grudnia 1918 r., po trzech latach. W związku z tym, ustawą z dnia 30 marca 1922 r. w przedmiocie przedłużenia okresu urzędowania organów samorządowych na obszarze byłego zaboru rosyjskiego, przedłużono funkcjonowanie rad do czasu uchwalenia nowej ordynacji wyborczej²².

Tymczasem w radzie miejskiej nieefektywna, żmudna praca zniechęcała kolejnych radnych, często osoby przypadkowe, nieprzygotowane do tego typu

¹⁹ O akcji przedwyborczej wyczerpująco: F. Dorobek, op. cit., s. 36-47; również: M. Biłska-Ciećwierz, *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, Płock 2018, s. 83-93.

²⁰ F. Dorobek, op. cit., na s. 49 autor pomyłkowo przypisał Międzypartyjnemu Żydowskiemu Komitetowi Wyborczemu zdobycie 6 zamiast 5 mandatów, co zresztą powtórzył za nim M. Sokolnicki, *Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r. (w stulecie powstania)*, cz. II, „Notatki Płockie” 2000, nr 2, s. 26.

²¹ F. Dorobek, op. cit., s. 52-53; „Kurier Płocki” 1919, nr 205 z 12 IX, s. 1.

²² *Samorząd terytorialny...*, s. 88.

Tabela 1. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1919 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Żydowski Socjal Demokratyczny Robotniczy Komitet Wyborczy (Poalej Syjon)	206	2,1	0
2	Centralny Robotniczy Komitet Wyborczy Polskiej Partii Socjalistycznej	3841	41	12
3	Komitet pracowników urzędów państwowych, instytucji społecznych i biur prywatnych	315	3,4	1
4	Socjal Demokratyczny Komitet Wyborczy „Bund”	773	8,2	2
5	Polski Zjednoczony Komitet Wyborczy	2616	28	8
6	Międzypartyjny Żydowski Komitet Wyborczy	1601	17	5

Źródło: Archiwum Państwowe w Płocku, Akta Miasta Płocka (dalej: APP, AMP), sygn. 22 083, k 1; F. Dorobek, op. cit., s. 48-50; „Kurier Płocki” 1919, nr 197 z 2 IX, s. 3; M. Macieszyna, op. cit., s. 520; M. Biłska-Ciećwierz, op. cit., s. 91.

aktywności. Od początku 1923 r. coraz trudniej udawało się zebrać niezbędne quorum, wobec czego często wyznaczano drugi termin posiedzeń, niewymagających takiego gremium. Ten tryb był jednak nie do utrzymania i w lipcu rada, na wniosek magistratu, uchwaliła zwrócenie się do władz centralnych o wyznaczenie nowych wyborów²³. Decyzją ministra spraw wewnętrznych rada została

²³ *Księgi obrad Rady Miejskiej miasta Płocka*, tom 3 [1923-1926], zebrał i przygotował P. Gryszpanowicz, Płock 2021, s. 26, 40, 44, 48, 51, 56, 70, 74, 77, 78, 83 (w związku z opublikowaniem protokołów posiedzeń płockiej rady miejskiej, w przypisach postuluje się będzie my numerami stron tego – zaiste wspaniałego – wydawnictwa, przygotowanego we współpracy z Archiwum Państwowym w Płocku; wobec minimalnego nakładu, dla chcących poczynić badania

OBWIESZCZENIE.

Na zasadzie art. 47 Regulaminu Wyborczego podaje do wiadomości publicznej, że do Rady Miejskiej m. Płocka weszli z wyborów, przeprowadzonych w d. 31 sierpnia 1919 r., następujący radni i Zastępcy:

z Listy № 1	z Listy № 2	z Listy № 3	z Listy № 4	z Listy № 5	z Listy № 6
Radni: — nikt	Radni: 1. Antoni Michalski 2. Wincenty Kępczyński 3. Władysław Sztramajer 4. Wincenty Majewski 5. Romuald Litewski 6. Emil Dudziński 7. Stanisława Jaskiewiczówna 8. Nemojusz Brzuski 9. Władysław Morawski 10. Antoni Adamski 11. Franciszek Orłowski 12. Ludwik Wołowski	Radni: 1. Kazimierz Mayzner	Radni: 1. Leonard Jakobson 2. Abram Szalim	Radni: 1. Ludwik Dzierżanowski 2. Roman Lutyski 3. Dr. Aleksander Macieszka 4. Franciszek Szczepański 5. Kaeper Pelkowski 6. Ks. Franciszek Klimkiewicz 7. Ludwik Galkowski 8. Dr. Aleksander Zaleski	Radni: 1. Izidor Sarua 2. Alfred Hlay 3. Mojżesz Altberg 4. Mieczysław Majda 5. Chaskiel vel Henryk Szewic
Zastępcy: —	Zastępcy: 1. Eustachy Górecki 2. Józef Czyżewski 3. Franciszek Pęski 4. Leon Ostrowski 5. Bolesław Dudziński 6. Jan Franciszek Żalowski 7. Wincenty Namieśnikiewicz	Zastępcy: —	Zastępcy: 1. Berck Jakob Zellmann	Zastępcy: 1. Bolesław Detrych 2. Klemens Jędrzejowski 3. Stanisław Zombirt 4. Leon Dorobek	Zastępcy: 1. Izak Feinberg 2. Czesław Margulies

Płock, dnia 2 września 1919 r.

Przewodniczący Biuro. Rady Wyborczego do Rady Miejskiej m. Płocka
podp. SŁAW ZALESKI

Plakat obwieszczający wyniki wyborów samorządowych z 31 sierpnia 1919 r.
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 083, k. 1.

rozwiązana z dniem 17 października 1923 r.²⁴ Nowe wybory wyznaczone zostały na 25 listopada 1923 r. i udział w nich wziąć mieli również mieszkańcy przyłączonego niedawno Radziwia.

Nowa rada liczyć miała 27 radnych. Wynikało to z przytoczonych na wstępie przepisów, co tak uzasadniał przewodniczący Głównego Komitetu Wyborczego Rajmund Borszewski:

Przy wyborach do obecnej Rady [wybranej w 1919 r. – przyp. autora] brano pod uwagę nie istotne dane co do ilości mieszkańców, ale przypuszczalne.

archiwalne, podawać będziemy również sygnaturę wykorzystanej jednostki pochodzącej z zespołu Akta Miasta Płocka – sygn. 22 090).

²⁴ *Księgi obrad...*, s. 97-98 (sygn. 22 090).

Sądzone, że Płock ma 30 000 ludności. Tymczasem ostatni spis wykazał, że ma tylko z górą 25 000. Licząc tedy, że Radziwie przysporzyło naszemu miastu jakieś 3000 – osiągniemy w sumie z górą 28 000 mieszkańców. Według tych danych tedy zamiast 28 – Rada nasza liczyć będzie jakich 27 radnych²⁵.

Środowiska związane z Kościołem, prawicowe, rada rzemieślnicza i inne tego typu organizacje (podobnie jak przy poprzednich wyborach) połączyły się w Komitet Wyborczy Gospodarczego Odrodzenia Płocka. W swej propagandzie atakowały dotychczasowych koalicjantów w radzie, tj. socjalistów i NPR²⁶.

Odrębny komitet wystawiła Narodowa Partia Robotnicza. W wyborach 1919 r., jej członkowie (wówczas Narodowego Związku Robotniczego) wchodzili w skład ogólnego komitetu polskiego. Od tego czasu płocka organizacja tej partii (podobnie jak i całość) oddaliła się od środowisk endeckich. Jej głównym działaczem stał się adwokat Kazimierz Mayzner, któremu indywidualizm i osobowość nie pozwalała na bycie jednym z liderów (co było nieuniknione w jakiejś większej organizacji). W płockiej NPR był liderem jedynym²⁷. Swe listy wystawiły ponadto: PPS, żydowski komitet międzypartyjny, Bund. Wybory odbyły się 25 listopada 1923 r. Podział głosów ilustruje tabela nr 2.

Na 13 841 uprawnionych, głosy ważne oddało 7 616 osób (tj. 55%). Przygniatające (najwyższy procent uzyskany przez komitet wyborczy w całym międzywojennym dwudziestolecu), choć tylko względne zwycięstwo odniósł mieszczkański, prawicowy Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka. Władza pozostała jednak w rękach lewicy (PPS i Bund), która weszła w koalicję z NPR i radnymi żydowskimi (co dawało łącznie 14 głosów). Możliwe były jednak inne rozwiązania. Blok Odrodzenia potrzebował jednego głosu, aby stworzyć większość. Współpraca z NPR nie wchodziła w rachubę wobec przedwyborczej wrogości do jej członków: K. Mayznera i F. Szczepańskiego. Pozostawali radni-Żydzi. Kalkulacja polityczna przegrała jednak z ideologią. Kandydat prawicy na prezydenta Ryszard Żółtowski nie chciał swojego wyboru zawdzięczać Żydowi (konkretnie radnemu Altbergowi), a żądania tego ostatniego uznane zostały za wygórowane²⁸. Wobec takiego postawienia sprawy wybory wygrał kandydat lewicy –

²⁵ „Dziennik Płocki” 1923, nr 249 z 2 XI, s. 1.

²⁶ „Dziennik Płocki” 1923, nr 247 z 30 X, s. 3, nr 249 z 2 XI, s. 2, nr 260 z 15 XI, s. 3, nr 263 z 19 XI, s. 3, nr 265 z 21 XI, s. 1, nr 267 z 23 XI, s. 1-2,3, nr 268 z 24 XI, s. 3 (nie będziemy szerzej rozwijali zagadnienia walki przedwyborczej; niniejszy wykaz traktujemy jako wskazówki bibliograficzne dla ewentualnego podjęcia tego tematu w odrębnej publikacji).

²⁷ Na temat wyników wyborczych NPR w Płocku - M. Sokołnicki, *Z dziejów politycznych Płocka w latach 1918–1939*, „Notatki Płockie” 2004, nr 2, s. 20-23.

²⁸ Według niektórych przekazów wyraził się, że nie chce znaleźć się w sytuacji „a la śp. Narutowicz” – „Dziennik Płocki” 1924, nr 15 z 17 I, s. 3; na ten temat również: „Dziennik Płocki” 1923, nr 283 z 13 XII, s. 1, 1924, nr 10 z 11 I, s. 4, nr 15 z 17 I, s. 3, nr 17 z 19 I, s. 1, nr 23 z 22 I, s. 2. Działacze prawicy zarzucali radnemu Mojżeszowi Altbergowi wygórowane żądania

Tabela 2. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1923 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet Gospodarczego Odrodzenia Płocka	3613	47,4	13
2	Polska Partia Socjalistyczna	2384	31,3	9
3	Narodowo Robotniczy Komitet Wyborczy	580	7,6	2
4	Zjednoczenie Robotników Żydowskich (Bund)	301	4	1
5	Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy	738	9,7	2

Źródło: „Dziennik Płocki” 1923, nr 270 z 27 XI; „Robotnik” 1923, nr 325 z 28 XII, s. 2; obliczenia własne.

Antoni Michalski. Wiceprezydentem wybrano Zygmunta Trzeciaka (nauczyciela miejscowego gimnazjum, popieranego przez lewicę). Ławnikami zostali: Wincenty Kępczyński (PPS), Ludwik Gałkowski (NPR) i Herman Cybulski (Żydowski Blok Międzypartyjny). W prezydium rady znaleźli się: K. Mayzner – prezes, Mojżesz Altberg (blok żydowski) i Julia Rojkiewiczowa (PPS) – wiceprezesi oraz Szczepan Chęciński (PPS) i F. Szczepański (NPR) jako sekretarze²⁹.

Po sześciu tygodniach, 26 stycznia 1924 r. radni klubu odrodzenia Płocka złożyli swe mandaty, zarzucając większości rządu czysto partyjne i dyskryminowanie opozycji³⁰. W radzie pozostało 14 radnych, co wraz z członkami magistratu dawało tzw. mniejsze quorum i pozwalało prowadzić bieżącą gospodarkę. Wkrótce jednak, 15 kwietnia 1924 r., swe mandaty złożyli również radni NPR. Sytuacja, która powstała po wyborach była dla nich korzystna, gdyż dwa posiadane przez nich mandaty decydowały o większości lewicowej. Pozwalało to NPR, mimo swej słabości, odgrywać ważką rolę w pracach rady. Po odejściu

w zamian za oddanie swojego głosu. No cóż, przebieg wydarzeń wskazuje, że albo czuli się zbyt pewnie, albo wykazali się wielką nieporadnością polityczną.

²⁹ „Dziennik Płocki” 1923, nr 284 z 14 XII, s. 1.

³⁰ „Dziennik Płocki” 1924, nr 24 z 28 I, s. 1, nr 26 z 30 I, s. 1; *Księgi obrad...*, s. 121-122 (sygn. 22 098).

radnych prawicy NPR przyznała, że z roli jęczyczka u wagi zeszlśmy do znaczenia znikomej mniejszości³¹. Wobec zdekompletowania składu rady, 31 lipca 1924 r. została rozwiązana. Nowe wybory wyznaczone zostały na 7 września³².

Środowiska zgrupowane dawniej w bloku gospodarczego odrodzenia miasta powołały komitet mieszczański. Oprócz niego odrębne listy wystawiły: PPS, NPR i Bund. Nowością była odrębna lista radziwska. Po raz pierwszy do wyborów stanęli komuniści pod nazwą Związku Proletariatu Miast i Wsi. Środowiska, które

OBWIESZCZENIE.

Niniejszym podaje do ogólnej wiadomości mieszkańców m. Płocka, że stosownie do Rozporządzenia p. Wojewody Warszawskiego L. S. M. 1625/35 z dnia 30 lipca 1924 roku zostały zarządzone:

WYBORY

do RADY MIEJSKIEJ m. Płocka

Zarządzenie wyborów oznacza się dniem 7 sierpnia 1924 roku, tak iż głosowanie w myśl regulaminu wyborczego z dnia 17.XII.1918 r. (Dz. Urz. M. S. № 3 poz. 100) przypada na dzień **7 września 1924 roku.**

Wypis dekretu o wyborach do rad Miejskich Kongresowego z dnia 17-go sierpnia 1920 roku. Art. 1. W mieście b. Królestwa Polskiego i w miastach powiatowych i powiatów zarobkowych w powiatach (1) zamieszkanie w mieście lub w mieście powiatowym i w miastach powiatowych w danym mieście. (2) osoby, pozbawione praw publicznych, oskarżone o czynny udział w rozpuszczeniu państwa, a także posiadający bezprawnie w posiadaniu terenów państwowych, posiadają osoby, mające obowiązki państwowe i państwowi urzędnicy miejscy oraz urzędnicy państwowi i milicji ludowej.

Przewodniczący Gł. Komitetu Wyborczego
(-) WITOSŁAW CICHOCKI
Sędzia pokoju II Okręgu w Płocku.

Płock, dnia 7 sierpnia 1924 r.

Obwieszczenie zapowiadające wybory do rady miejskiej w 1924 r.
(wraz z instrukcją głosowania)
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 560, k. 80.

³¹ „Dziennik Płocki” 1924, nr 90 z 16 IV, s. 2, nr 195 z 25 VIII, s. 1; *Księgi obrad...*, s. 159 (sygn. 22 098).

³² „Dziennik Płocki” 1924, nr 176 z 1 VIII, s. 3.

dotychczas tworzyły żydowski komitet międzypartyjny podzieliły się na Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy oraz Żydowski Komitet Demokratyczny. Trudno znaleźć jakieś różnice pomiędzy nimi, poza tym, że ten drugi przystąpił do energicznej agitacji. Odrębną listę wystawił Związek Inwalidów Wojennych RP.

W swej propagandzie komitet mieszczański wracał do konieczności obalenia lewicowej i nieudolnej polityki dotychczasowych władz miasta, oszczędzając tym razem NPR (być może by nie burzyć mostów do ewentualnego porozumienia powyborczego). PPS atakowała obóz „burżuazji” m.in. za uniemożliwianie skutecznej walki o polepszenie bytu warstw pracujących poprzez sprzeciw wobec wszelkiego opodatkowania³³. Wyniki wyborów (tym razem wybierano 26 radnych) przedstawia tabela nr 3.

Tabela 3. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1924 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet radziwski	544	5,5	1
2	Polska Partia Socjalistyczna	2545	25,8	8
3	Narodowa Partia Robotnicza	586	6	2
4	Bund	349	3,5	0
5	Związek Proletariatu Miast i Wsi	341	3,5	0
6	Polski Wyborczy Komitet Mieszczański	3360	34,1	10
7	Żydowski Bezpartyjny Komitet Wyborczy	1417	14,4	4
8	Związek Inwalidów	162	1,6	0
9	Żydowski Komitet Demokratyczny	550	5,6	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 559, k. 45, sygn. 22 560, k. 39 (tu liczba uprawnionych nieco wyższa – 14 745), 90v, 91; „Dziennik Płocki” 1924, nr 207 z 9 IX, s. 1, nr 209 z 11 IX, s. 1 (tu również inna liczba uprawnionych i głosujących); „Robotnik” 1924, nr 248 z 10 IX, s. 3; obliczenia własne.

³³ „Dziennik Płocki” 1924, nr 178 z 4 VIII, s. 1, nr 181 z 7 VIII, s. 1, nr 191 z 20 VIII, s. 1, nr 194 z 23 VIII, s. 1, nr 195 z 25 VIII, s. 1, nr 199 z 29 VIII, s. 3, nr 200 z 30 VIII, s. 1, nr 206 z 6 IX, s. 1-2.

Frekwencja wyborcza była dość wysoka, wyniosła prawie 67% (9869 głosujących³⁴ na 14 738 uprawnionych)³⁵. Komitet mieszczański stracił w porównaniu do poprzednich wyborów kilkaset głosów (mimo zwiększenia liczby głosujących) i aż trzy mandaty. Tyle samo uzyskały umiarkowane ugrupowania żydowskie (zauważalny potężny wzrost poparcia dla komitetu międzypartyjnego i dwukrotny wzrost liczby mandatów). Żadnego mandatu nie zdobył Bund (jedeny przypadek w ciągu całego dwudziestolecia), co było skutkiem wystąpienia komunistów i rozłożenia głosów przy jednoczesnym zwiększeniu ogólnej frekwencji. W ogóle lewica zanotowała najłabszy rezultat w całym dwudziestoleciu międzywojennym. Uzyskane przez nią mandaty (tylko PPS) stanowiły tylko niecałą trzecią część rady.

Rozmowy koalicyjne trwały prawie miesiąc. Uczestniczyły w nich wszystkie ugrupowania. Wobec ich osłabienia największe ugrupowania okazały się zgodniejsze do porozumienia. Ostatecznie PPS zachowała fotel prezydenta (Michalski), jednak w magistracie lewica stanowiła mniejszość. Stanowisko wiceprezydenta objął Stefan Olszański (klub mieszczański), ławnikami zostali Stanisław Grubowski (klub mieszczański), Chaim Rozenzweig (Żydowski Komitet Demokratyczny) i W. Kępczyński (PPS). W prezydium znaleźli się: Eugeniusz Płoski (klub mieszczański) – prezes, K. Mayzner (NPR) i Izydor Sarna (Żydowski Blok Międzypartyjny) – wiceprezesa oraz sekretarze: Julia Rojkiewiczowa (PPS) i Jan Morawiec (klub mieszczański)³⁶.

Były to pierwsze władze miasta wybrane na zasadzie wielkiej koalicji wszystkich stronnictw. Trudne warunki gospodarcze w jakich przyszło im działać i związane z tym spięcia spowodowały, że 28 kwietnia 1926 r. prezydent Antoni Michalski, a następnie cały magistrat złożyli dymisję³⁷.

Nowym prezydentem została osoba spoza Płocka, fachowiec od spraw gospodarki miejskiej, wieloletni działacz samorządowy PPS – Stefan Zbrożyna. Jako osoba nowa, jego kandydatura była łatwiejsza do zaakceptowania przez miejscową prawicę. 1 lipca władzę przejął nowy magistrat w składzie: S. Zbrożyna – prezydent, Stanisław Betley (klub mieszczański) – wiceprezydent, S. Grubowski, Marian Lewandowski (klub mieszczański) i W. Kępczyński (PPS) – ławnicy³⁸.

³⁴ Liczba ta nie zgadza się z liczbą głosów, jakie padły na komitety wyborcze, gdyż zawiera również głosy nieważne.

³⁵ Archiwum Państwowe w Płocku, Akta Miasta Płocka (dalej: APP, AMP), sygn. 22 559, k. 45, sygn. 22 560, k. 39 (tu liczba uprawnionych nieco wyższa – 14 745), 90v, 91.

³⁶ „Dziennik Płocki” 1924, nr 228 z 3 X, s. 1; *Księgi obrad...*, s. 170 (sygn. 22 098).

³⁷ „Dziennik Płocki” 1926, nr 100 z 30 IV, s. 3; przy czym, wbrew temu co pisze Benon Dymek (s. 415), nie było to wynikiem jakiegoś „przesilenia” po zamachu majowym (bo zdarzyło się przed zamachem); *Księgi obrad...*, s. 359-360 (sygn. 22102).

³⁸ „Dziennik Płocki” 1926, nr 140 z 21 VI, s. 3; *Księgi obrad...*, s. 365 (sygn. 22 102).

W tym składzie władze miasta pracowały ponad rok. Kadencja rady upłynęła po trzech latach, a więc jesienią 1927 r. Władze zdecydowały się na rozpisanie wyborów i wyznaczenie ich na dzień 6 listopada 1927 r.³⁹

Do wyborów stanęli kandydaci aż dwunastu komitetów wyborczych (rekord w dwudziestoleciu). Oprócz PPS i związanego ze środowiskami – z grubsza biorąc – endeckimi, komitetu mieszczańskiego, do wyborów stanęły aż trzy komitety reprezentujące polityczne centrum: NPR Lewicy (partia powstała w wyniku rozłamu w NPR; przystąpiła do niej płocka organizacja tej partii⁴⁰), Partii Pracy (niedawno utworzona partia propiśudczykowska) i komitetu chrześcijańskich kupców i rzemieślników. Propozycji połączenia list, wysuniętej przez komitet mieszczański, Partia Pracy nie przyjęła tłumacząc, skądinąd słusznie, że jest on (komitet mieszczański) zdominowany przez endecję, z którą nurtowi piśudczykowskiemu nie jest po drodze⁴¹. Z kolei powstanie komitetu rzemieślniczego wynikało z konfliktu przewodniczącego rady rzemieślniczej Stanisława Grubowskiego, dotychczas etatowego członka komitetów mieszczańskich, z jego organizatorami, na tle nieuwzględniania go na liście tegoż⁴².

Rekordową liczbę komitetów wystawili również Żydzi: Bund, Poalej Syjon lewica, Poalej Syjon prawica (wszystkie trzy partie socjalistyczne) oraz Żydowski Międzypartyjny Komitet Wyborczy. Komplet startujących komitetów uzupełniły: komitet radziwski oraz komunistyczna „Jedność Robotnicza” (została przez komisję wyborczą unieważniona)⁴³.

Ciekawym epizodem kampanii wyborczej PPS była projekcja filmu o osiągnięciach socjalistycznego samorządu wiedeńskiego w zakresie budownictwa i opieki społecznej, co przez wiele lat było wzorem dla socjalistycznych i socjaldemokratycznych partii europejskich⁴⁴. Wyniki wyborów przedstawia tabela nr 4.

Frekwencja wyniosła ponad 72%, głosowało bowiem 11 316 osoby na 15 558 uprawnionych⁴⁵. W porównaniu do poprzednich wyborów swój stan posiadania zwiększyła lewica (PPS, Bund, Poalej Syjon prawica) osiągając razem 12 mandatów. Środowiska, które tworzyły w przeszłości blok odrodzenia miasta czy komitet mieszczański (obecny komitet mieszczański, Partia Pracy, kupcy

³⁹ „Dziennik Płocki” 1927, nr 230 z 6 X, s. 1-2.

⁴⁰ M. Sokołnicki, *Z dziejów...*, s. 21-22.

⁴¹ „Dziennik Płocki” 1927, nr 242 z 20 X, s. 2, nr 249 z 28 VIII, s. 2, nr 250 z 29 X, s. 2, nr 253 z 3 XI, s. 254 z 4 XI, s. 2; z drugiej strony, działacze Partii Pracy (np. Zygmunt Maciejowski), zanim powstała ta partia (a więc przed zamachem majowym) wchodził w skład kolejnych komitetów mieszczańskich i nie stanowiło to dla nich problemu.

⁴² Wyjaśnienie konfliktu w: „Dziennik Płocki” 1927, nr 253 z 3 XI, s. 2.

⁴³ Mimo unieważnienia („Dziennik Płocki” 1927, nr 253 z 3 XI, s. 3) na listę (oznaczona nr 3) głosowało demonstracyjnie 402 osoby, co wystarczyłoby na uzyskanie mandatu.

⁴⁴ „Robotnik” 1927, nr 303 z 4 XI, s. 2.

⁴⁵ APP, AMP, sygn. 22611, k. 50-51.

Tabela 4. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1927 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
1	Komitet radziwski	893	8,2	2
2	Polska Partia Socjalistyczna	3018	27,8	8
4	Bund	862	8	2
5	Poalej Syjon lewica	306	2,8	0
6	Poalej Syjon prawica	723	6,7	2
7	Narodowa Partia Robotnicza	466	4,3	1
8	Chrześcijańscy Kupcy i Rzemieślnicy	788	7,2	2
10	Partia Pracy	810	7,5	2
11	Międzypartyjny Żydowski Komitet Wyborczy	987	9,1	2
12	Komitet Mieszkański	1990	18,4	5

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 611, k. 50-51; „Dziennik Płocki” 1927, nr 256 z 7 XI, s. 1; „Robotnik” 1927, nr 306 z 7 XI, s. 1 – znów dostrzegalne drobne różnice pomiędzy danymi komisji wyborczej a podanymi w prasie; obliczenia własne.

i rzemieślnicy chrześcijanie) uzyskały łącznie 9 mandatów, a więc zanotowały spadek w porównaniu z poprzednimi wyborami. Był to efekt podziału głosów. Żydowskie środowisko umiarkowane straciło część głosów na rzecz lewicy.

Zaraz po wyborach rozpoczęto pertraktacje. Z grupy komitetu mieszczańskiego wyszedł pomysł sformowania koalicji opartej na porozumieniu radnych klubu mieszczańskiego, Partii Pracy, radziwskich, NPR i żydowskiego komitetu mieszczańskiego. Na przeszkodzie temu stanęły ambicje działaczy Partii Pracy do odgrywania samodzielnej roli i niechęć do współpracy z klubem mieszczańskim. Tymczasem układ zawarły ugrupowania lewicy, co doprowadziło do wyłonienia kolejnego lewicowego magistratu (wybranego dzięki przychylności umiarkowanego bloku żydowskiego). S. Zbrożyna pozostał prezydentem miasta, stanowisko wiceprezydenta objął Jerzy Biedrzycki (PPS), ławników: W. Kępczyński (PPS), Izrael Gerszon Bursztyn (Bund) i St. Grubowski (klub mieszczański). Prezesem rady

wybrano Zygmunta Jarczewskiego (PPS), wiceprezesami – K. Mayznera (NPR) i M. Altberga (Międzypartyjny Komitet Żydowski), sekretarzami rady – Marka Zygmunta Kozielskiego (klub mieszczański) i J. Rojkiewiczową (PPS)⁴⁶.

Wraz z upływem czasu w radzie miejskiej doszło do polaryzacji postaw. Radni sanacji (tj. Partii Pracy i listy radziwskiej, którzy tworzyli wspólnie klub Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem) oraz części endeckiego klubu mieszczańskiego przechodzili do coraz ostrzejszej opozycji wobec prezydenta Zbrożyny i lewicowego magistratu. Nawiązując do rosnącego zadłużenia miasta wskutek kontynuowania budowy elektrowni i rzeźni zarzucali zarządowi niegospodarność, rozrzutność i doprowadzenie do bankructwa. Uniemożliwiali prowadzenie bieżącej gospodarki wychodząc z sali obrad przy głosowaniach w sprawach kolejnych pożyczek oraz nie dopuszczając do ich zaciągania, poprzez spowodowanie braku koniecznego do ich uchwalenia quorum. Postępowanie takie było rezultatem głosowania wciąż nowych, porażających sum kredytów. Z drugiej strony, wynikało z przyczyn politycznych i było konsekwencją przyjęcia taktyki opozycyjnej, negocjowania wszelkich propozycji magistratu. Złożony przez opozycję wniosek o votum nieufności dla magistratu upadł. Kolejny z rzędu przypadek doprowadzenia do braku quorum w dniu 2 lipca 1929 r., spowodował złożenie rezygnacji przez magistrat⁴⁷.

Dzień później Ministerstwo Spraw Wewnętrznych rozwiązało radę miejską oraz magistrat formułując zarzuty popełnienia szeregu nieprawidłowości finansowych i wyznaczyło komisarza rządowego w osobie por. Aleksandra Albrechta – dotychczasowego komisarzyckiego zarządcy Sochaczewa, mającego kierować sprawami miasta do nowych wyborów⁴⁸.

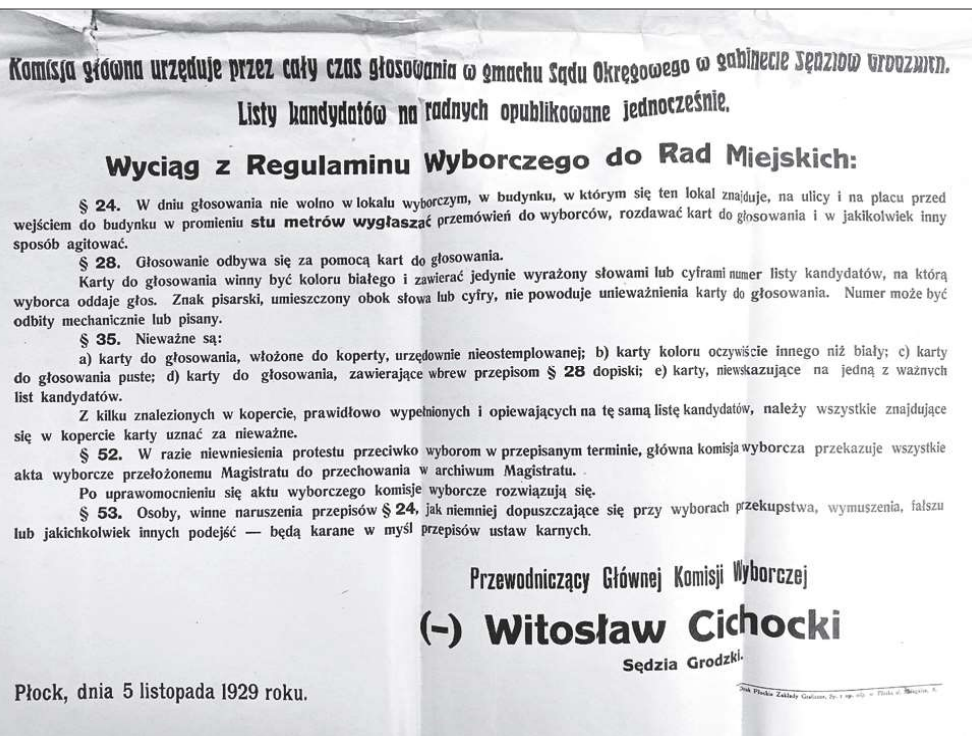
Dawna opozycja radziecka (bez podziału na zwolenników sanacji czy endeckiej) stanęła do wyborów zjednoczona w Polskim Bloku Gospodarczym. Samodzielne komitety wyborcze, choć oczywiste było, że pochodzący z nich radni będą współpracować z blokiem gospodarczym, wystawiły: PPS dawna Frakcja Rewolucyjna (propisudczykowska organizacja powstała w wyniku rozłamu w PPS w 1928 r.; obie partie zwalczały się do końca dwudziestolecia⁴⁹) i tzw. komitet radziwski. Ponadto do wyborów stanęły: PPS, Bund, PS prawica oraz lewica, a także umiarkowane komitety żydowskie: tzw. ogólnych syjonistów (Żydowski

⁴⁶ „Dziennik Płocki” 1927, nr 257 z 8 XI, s. 2, nr 284 z 10 XII, s. 2, nr 286 z 13 XII, s. 2; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 93-94 (sygn. 22133).

⁴⁷ „Dziennik Płocki” 1929, nr 60 z 12 III, s. 3, nr 73 z 27 III, s. 2, nr 114 z 20 VI, s. 3, nr 125 z 4 VII, s. 2-3; „Robotnik” 1929, nr 185 z 4 VII, s. 4; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 263-265 (sygn. 22113).

⁴⁸ „Dziennik Płocki” 1929, nr 126 z 5 VII, s. 1; „Robotnik” 1929, nr 187 z 5 VII, s. 3.

⁴⁹ O wynikach wyborczych PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej w Płocku – M. Sokolnicki, *Z dziejów...*, s. 18-20.

Fragment obwieszczenia o wyborach samorządowych z 1929 r. zawierający instrukcję sposobu głosowania

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 74

Blok Narodowy), Żydów religijnych (ortodoksów), Związku Rzemieślników Żydów i tzw. bezpartyjnych (asymilatorów). Poważne rozbitcie nastąpiło więc w środowisku żydowskim (sześć list wyborczych)⁵⁰.

Propaganda bloku gospodarczego obiecywała rozsądną gospodarkę, przeciwstawiając swoją filozofię, dotychczasowym rządcom socjalistycznym, podczas których doszło do poważnego zadłużenia miasta. Socjaliści z kolei bronili okresu, w którym sprawowali władzę oraz atakowali politykę komisarza rządowego⁵¹. Po raz pierwszy wystąpiły samodzielnie żydowskie ugrupowania religijne i syjonistyczne. Wolno wnioskować, iż ich propaganda obracała się przeciwko dotychczasowym reprezentantom żydowskim w radzie, w większości asymilatorom. Wyniki wyborów z dnia 10 listopada 1929 r. przedstawia tabela nr 5.

⁵⁰ „Dziennik Płocki” 1929, nr 210 z 12 X, s. 3, nr 217 z 21 X, s. 3, nr 223 z 28 X, s. 3, nr 226 z 31 X, s. 3, nr 231 z 7 XI, s. 3.

⁵¹ „Dziennik Płocki” 1929, nr 209 z 11 X, s. 2, nr 211 z 14 X, s. 2, nr 216 z 19 X, s. 2, nr 218 z 22 X, s. 2, nr 224 z 29 X, s. 2, nr 233 z 9 XI, s. 2; „Robotnik” 1929, nr 272 z 24 IX, s. 2, nr 301 z 23 X, s. 4, nr 320 z 6 XI, s. 4, nr 324 z 9 XI, s. 4.

Tabela 5. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1929 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
2	Polska Partia Socjalistyczna i związki zawodowe	3630	30,5	9
4	Ogólny Żydowski Związek Robotniczy „Bund”	1185	10	2
5	Polska Partia Socjalistyczna dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	1462	12,3	3
6	Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Poalej Syjon (prawica)	517	4,3	1
7	Lista radziwska	431	3,6	1
8	Związek Zawodowy Rzemieślników Żydów	204	1,7	0
10	Żydowski Robotniczy Komitet Wyborczy Poalej Syjon (lewica)	114	1	0
11	Polski Blok Gospodarczy	3193	26,9	8
12	Zjednoczony Komitet Wyborczy Żydów Religijnych	571	4,8	1
14	Komitet Zjednoczonych Żydów Bezpartyjnych	123	1	0
15	Żydowski Blok Narodowy	460	3,9	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76; „Dziennik Płocki” 1929, nr 235 z 12 XI, s. 1, 1930, nr 223 z 25 IX, s. 3; „Robotnik” 1929, nr 326 z 11 XI, s. 2; obliczenia własne.

W wyborach oddało ważnych głosów 11 890 osób, co – według „Dziennika Płockiego” – stanowiło ok. 70% uprawnionych⁵². Płocka prasa spekulując na temat ewentualnych koalicji zauważała, iż decydujące będzie stanowisko radnych PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej oraz żydów religijnych i syjonistów. Twardy blok bowiem tworzyła lewica (PPS, Bund i Poalej Syjon prawica)⁵³. W rezultacie podjętych pertraktacji większość utworzyli radni: PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, Polski Blok Gospodarczy oraz żydowscy radni: ortodoks i syjonista. Magistrat tworzyli: A. Albrecht – prezydent, Stefan Szlim – wiceprezydent (obaj blok gospodarczy) oraz ławnicy: Natan Graubard (ortodoks – blok gospodarczy), Władysław Iwanicki (PPS dFR) i S. Zbrożyna (PPS), zaś prezydium rady: E. Płoski (blok gospodarczy) – prezes, K. Mayzner (blok gospodarczy) i W. Kępczyński (PPS) – wiceprezesi oraz Edward Biegański (blok gospodarczy) i Stefan Pernej (PPS dFR) – sekretarze⁵⁴.

Już na pierwszym posiedzeniu W. Kępczyński w imieniu PPS zgłosił protest przeciwko rozwiązaniu poprzedniej rady, w którym zarzucił władzom, iż za decyzją tą stały względy polityczne. Protest odrzuciła wkrótce większość rady, lewica przyjęła zaś postawę dawnej opozycji z czasów, gdy ona sama była u władzy. Stosując bezwzględna opozycję uniemożliwiła zaciąganie kolejnych pożyczek na dokończenie inwestycji (wobec tego, że do uchwalenia pożyczki potrzebnych było 2/3 głosów „za”, głosowanie lewicy na „nie” powodowało odrzucenie wniosku). Wskazywała, iż władze nadzorcze tolerują decyzje magistratu i rady, za które rozwiązały poprzednią. Wreszcie wydała oświadczenie, praktycznie uniemożliwiające współpracę z większością w radzie. W związku z takim jej stanowiskiem 28 czerwca 1930 r. radni bloku gospodarczego i PPS dawnej Frakcji Rewolucyjnej złożyli mandaty, co oznaczało konieczność przeprowadzenia nowych wyborów⁵⁵.

Tym razem Stronnictwo Narodowe i BBWR utworzyły oddzielne komitety wyborcze (odpowiednio: Narodowy Komitet Wyborczy i Demokratyczny Blok Wyborczy). Prowadzone pomiędzy przedstawicielami tych komitetów rozmowy na temat połączenia się nie przyniosły pozytywnego efektu⁵⁶. Swoje listy wystawiły ponadto PPS, PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, komuniści (Jedność

⁵² APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76; nie udało nam się ustalić liczby uprawnionych oraz wszystkich oddanych głosów (łącznie z nieważnymi).

⁵³ „Dziennik Płocki” 1929, nr 240 z 18 XI, s. 3.

⁵⁴ „Dziennik Płocki” 1929, nr 248 z 27 XI, s. 1, nr 249 z 28 XI, s. 2; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 269-270 (sygn. 22 113).

⁵⁵ „Dziennik Płocki” 1930, nr 4 z 4 I, s. 2, nr 102 z 1 V, s. 2, nr 149 z 30 VI, s. 2, nr 155 z 7 VII, s. 2-3; „Robotnik” 1930, nr 202 z 15 VII, s. 4; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 274-308 (sygn. 22 113, 22 124).

⁵⁶ „Dziennik Płocki” 1930, nr 210 z 10 IX, s. 3.

Robotniczo-Chłopską), mieszkańcy Radziwia oraz pięć komitetów żydowskich⁵⁷. Podczas kampanii wyborczej blok demokratyczny oraz PPS dawna Frakcja Rewolucyjna atakowały PPS za lata jej rządów w mieście i obstrukcję w ostatniej radzie. PPS powtarzała zarzuty z poprzedniej, niedawnej kampanii⁵⁸. Wyniki wyborów, które odbyły się 21 września 1930 r., ilustruje tabela nr 6.

Obwieszczenie.

Na zasadzie art. 46 Regulaminu Wyborczego podaje do wiadomości publicznej, że do Rady Miejskiej m. Płocka weszli z wyborów, przeprowadzonych w dniu 10 listopada 1929 r. następujący radni i ich zastępcy.

Z LISTY № 2 Polskiej Partii Socjalistycznej P. P. S. i Związków Zawodowych.			Z LISTY № 5 Polskiej Partii Socjalistycznej i Partii Rewolucyjnej i Płockiej Rady Związków Zawodowych Związków Zawodowych			Z LISTY № 11 Polskiego Biura Gospodarczego.		
nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.	nr	Nazwisko i Imię	stanow.
Radni:			Radni:			Radni:		
1	Zbrożyna Stefan	handlarz	1	Iwanicki Władysław	robotnik	1	Masiejowski Zygmunt	dyr. handl.
2	Kępczyński Wincenty	robotnik za.	2	Perzej Stefan	robotnik	2	Płocki Eugeniusz	robotnik
3	Budzyński Jerzy	robotnik	3	Seydelowicz Stanisław	robotnik	3	Dr. Górniewicz Henryk	prawnik
4	Pyzyłski Leon	robotnik	Zastępcy:			4	Zółnowski Ryszard	robotnik
5	Pekrul Zygmunt	robotnik	1	Pyrzyński Roman	robotnik	5	Chocimowski Szymon Tadeusz	robotnik
6	Churki Kazimierz	robotnik	2	Łazicki Jan	robotnik	6	Wązgar Kazimierz	robotnik
7	Jakubiś Klementy	robotnik	Z LISTY № 6 Żydowskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej „Poalej Szw” (Francja)			7	Głuchowski Franciszek	robotnik
8	Wójcik Marjan	robotnik	Radni:			8	Dętrych Bolesław	robotnik
9	Dziarsowski Jan	robotnik	Zastępcy:			Z LISTY № 12 Żydowskiego Komitetu Wyborczego Żydów Religijnych.		
Zastępcy:			Radni:			Radni:		
1	Gulbowski Wacław	robotnik	1			1		
2	Tredachowski Szczepan	robotnik	2			2		
3	Stenoczek Piotr	robotnik	3			3		
4	Zelchowski Władysław	robotnik	4			4		
5	Budzyński Antoni	robotnik	5			5		
Z LISTY № 4 Ogólny-Żydowski Związek Robotniczy „Bund”.			Z LISTY № 7 Radziwskiej			Z LISTY № 15 Żydowskiego Biura Narodowego.		
Radni:			Radni:			Radni:		
1			1			1		
2			2			2		
3			3			3		
4			4			4		
5			5			5		
6			6			6		
7			7			7		
8			8			8		
9			9			9		
10			10			10		
11			11			11		
12			12			12		
13			13			13		
14			14			14		
15			15			15		
16			16			16		
17			17			17		
18			18			18		
19			19			19		
20			20			20		
21			21			21		
22			22			22		
23			23			23		
24			24			24		
25			25			25		
26			26			26		
27			27			27		
28			28			28		
29			29			29		
30			30			30		
31			31			31		
32			32			32		
33			33			33		
34			34			34		
35			35			35		
36			36			36		
37			37			37		
38			38			38		
39			39			39		
40			40			40		
41			41			41		
42			42			42		
43			43			43		
44			44			44		
45			45			45		
46			46			46		
47			47			47		
48			48			48		
49			49			49		
50			50			50		
51			51			51		
52			52			52		
53			53			53		
54			54			54		
55			55			55		
56			56			56		
57			57			57		
58			58			58		
59			59			59		
60			60			60		
61			61			61		
62			62			62		
63			63			63		
64			64			64		
65			65			65		
66			66			66		
67			67			67		
68			68			68		
69			69			69		
70			70			70		
71			71			71		
72			72			72		
73			73			73		
74			74			74		
75			75			75		
76			76			76		
77			77			77		
78			78			78		
79			79			79		
80			80			80		
81			81			81		
82			82			82		
83			83			83		
84			84			84		
85			85			85		
86			86			86		
87			87			87		
88			88			88		
89			89			89		
90			90			90		
91			91			91		
92			92			92		
93			93			93		
94			94			94		
95			95			95		
96			96			96		
97			97			97		
98			98			98		
99			99			99		
100			100			100		

WYNIKI GŁOSOWANIA:

Oddano ważnych głosów na listy oznaczone numerami

2	4	5	6	7	8	10	11	12	14	15	Ogółem
3630	1185	1462	517	431	204	114	3193	571	123	460	11890

W ciągu 8-miu dni po dniu ogłoszenia wyniku wyborów ma prawo każdej Polki lub Polaka, który listę podpisał, wnieść protest przeciw wyborom, z żądaniem unieważnienia wyborów w całości albo też wyboru poszczególnego radnego. Protesty przeciw wyborom wnoszą się na piśmie do Głównej Komisji Wyborczej, która w terminie 3-dniowym musi je przedłożyć z odpowiednimi wyjaśnieniami i aktami wyborczymi do władzy, powołanej do rozstrzygnięcia. Protesty przeciw wyborom w dniach, niewydziałanych z powołanego organu, komunalnego, przesyła główna komisja wyborcza za pośrednictwem władzy nadzorczej tej instancji. Wnoszenie protestu przeciw wyborom bezstraszymo ukarany jest nie wybrany radny miejski.

Płock, dnia 12 listopada 1929 r.

Przewodniczący Głównej Komisji Wyborczej
(-) Witosław Cichocki
Sędzia Grodzki.

Plakat obwieszcjący wyniki wyborów z 10 listopada 1929 r.
Źródło: APP, AMP, sygn. 22 664, k. 76

⁵⁷ „Dziennik Płocki” 1930, nr 212 z 12 IX, s. 3, nr 213 z 13 IX, s. 3, nr 219 z 20 IX, s. 3.

⁵⁸ „Dziennik Płocki” 1930, nr 208 z 8 IX, s. 3, nr 213 z 13 IX, s. 3, nr 218 z 19 IX, s. 2; „Robotnik” 1930, nr 225 z 5 VIII, s. 4; w celu skompromitowania PPS, pospiesznie przedstawiony został b. prezydentowi z ramienia PPS – Stefanowi Zbrożynie zarzut przekroczenia uprawnień. Po kilkunastu miesiącach postępowanie w stosunku do niego zostało umorzone – „Dziennik Płocki” 1930, nr 218 z 19 IX, s. 1; „Robotnik” 1930, nr 285 z 20 IX, s. 2; M. Sokolnicki, *Sądownictwo, prokuratura oraz adwokatura w międzywojennym Płocku (w stulecie odrodzenia sądownictwa polskiego)*, „Notatki Płockie” 2017, nr 3, s. 16.

Tabela 6. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1930 r.

Numer listy	Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
2	Polska Partia Socjalistyczna i związki zawodowe	3546	25,8	8
4	Bund	1058	7,7	2
5	Polska Partia Socjalistyczna dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	1668	12,2	3
6	Poalej Syjon prawica	546	4	1
7	Lewica Robotniczo-Chłopska	503	3,7	1
10	Radziwie	780	5,7	1
11	Żydzi bezpartyjni	166	1,2	0
12	Demokratyczny Blok Wyborczy	2586	18,9	5
13	Zjednoczony Komitet Wyborczy Żydów Religijnych	598	4,3	1
14	Narodowy Komitet Gospodarczy	1540	11,2	3
15	Żydowski Narodowy Blok Gospodarczy	727	5,3	1

Źródło: APP, AMP, sygn. 22 679, k. 27-29v; „Dziennik Płocki” 1930, nr 220 z 22 IX, s. 1, nr 223 z 25 IX, s. 3; „Robotnik” 1930, nr 288 z 22 IX, s. 1; obliczenia własne.

Na 19 420 uprawnionych, głosowało 13 815 osób tj. 71% (13 718 ważnych głosów)⁵⁹. W rezultacie PPS utraciła jeden mandat, komitety narodowy i demokratyczny miały zaś tyle mandatów, ile poprzednio tworzony przez nie blok gospodarczy. W bezpośrednim pojedynku obozów narodowego z sanacyjnym,

⁵⁹ APP, AMP, sygn. 22 679, k. 27-29v.

większe poparcie uzyskał ten drugi (a przecież można do tego nurtu zaliczyć i PPS dawną Frakcję Rewolucyjną). Tak rozumiany obóz sanacyjny zdobył łącznie 4254 głosy (co stanowiło ponad 30% wszystkich oddanych)⁶⁰. Uległ więc lewicy, która otrzymała łącznie (PPS, Bund i Poalej Syjon prawica) – 5150 głosów.

Wyniki wyborów pokazały jednak, że lewica nie może liczyć na jakąś radykalną zmianę układu sił na jej korzyść. Podobnie jak po poprzednich wyborach większość stworzyli radni bloków: demokratycznego i narodowego, PPS dawniej Frakcji Rewolucyjnej oraz przedstawiciele syjonistów i ortodoksów tworząc blok gospodarczy. W prezydium rady znaleźli się: Marek Z. Kozielski – prezes (blok gospodarczy), W. Kępczyński (PPS) i ks. Stanisław Dulczewski (blok gospodarczy) – wiceprezesa oraz sekretarze Franciszek Głuchowski i Stanisław Hejke (oba blok gospodarczy). Zwycięska większość nie doszła do porozumienia z lewicową mniejszością w sprawie wspólnego magistratu. Wobec tego prezydentem wybrano działacza samorządowego spoza Płocka, byłego prezydenta Łucka i Kowla - Adama Ostaszewskiego, wiceprezydentem – Stefana Szlima (blok gospodarczy) i ławnikami – Bolesława Graczyka (PPS dFR), N. Graubarda (blok gospodarczy) i L. Przybylskiego (PPS)⁶¹.

Wyniki wyborów do rady miejskiej w 1930 r. spowodowały, że zwycięska koalicja sanacyjno-endecka, aby móc w sposób efektywny sprawować władzę w mieście musiała znaleźć jakiegoś modus vivendi z opozycyjną lewicą. Ta ostatnia rozumiała, że stosując bezwzględną opozycję, jak to miało miejsce w poprzednim roku, niczego się nie osiągnie. Rada pracowała więc starając się rozwiązywać problemy miasta i jego mieszkańców w trudnych warunkach największego natężenia kryzysu.

27 lutego 1934 r. minister spraw wewnętrznych rozwiązał radę miejską, zarzucając jej nieudolność i narażanie samorządu na straty⁶². Na swym ostatnim posiedzeniu rada zaprotestowała przeciw rozwiązaniu. Do czasu wyboru nowych władz miejskich ustanowiono komisarza rządowego w osobie Romualda Chmielewskiego. Wybory, ogłoszone na maj, odbyły się wg nowej ordynacji wyborczej⁶³.

Obóz sanacyjny stanął do nowych wyborów jako Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka. W skład komitetu wyborczego bloku weszły m.in. BBWR, PPS dawna Frakcja Rewolucyjna, Związek Związków Zawodowych, Związek

⁶⁰ Nawet dodanie głosów, które padły na komitet radziwski, nie dawały ugrupowaniom sanacyjnym zwycięstwa w tym wyścigu.

⁶¹ „Dziennik Płocki” 1930, nr 249 z 25 X, s. 3; *Księgi obrad...*, Tom IV, s. 310,313-314 (sygn. 22 124).

⁶² „Dziennik Płocki” 1934, nr 50 z 1 III, s. 1; *Księgi obrad...*, Tom V, s. 154-156 (sygn. 22 138).

⁶³ „Dziennik Płocki” 1934, nr 49 z 28 II, s. 3.

Legionistów, federacja organizacji kombatanckich oraz członkowie Zrzeszenia Rzemieślników Chrześcijan i Stowarzyszenia Kupców Polskich. W swej propagandzie blok wystąpił głównie przeciw endeckiemu Polskiemu Zjednoczeniu Gospodarczemu. Tenże komitet natomiast skupił się na propagandzie antysemickiej i antysocjalistycznej. Sprzyjał temu fakt, iż do wyborów wspólnie przystąpiły PPS i Bund tworząc listę Zjednoczenia Socjalistycznego. Agitację na rzecz komitetu endeckiego prowadzili również księża, zarówno z ambon, jak i odwiedzając wyborców w domach. Ponadto listy swe wystawiły: Poalej Syjon prawica oraz syjonistyczny – Żydowski Blok Międzypartyjny. W jednym okręgu listę (raczej demonstracyjną) wystawił Związek Rzemieślników Żydów. Do wyborów stanęło więc sześć komitetów wyborczych, najmniej w historii wyborów samorządowych w dwudziestolecu (jedynie w 1919 r. startowało również sześć komitetów)⁶⁴. Wyniki wyborów przedstawia tabela nr 7.

Wobec 17 664 uprawnionych, udział w wyborach wzięło 12 408 osób, co oznacza frekwencję na poziomie 70%⁶⁵. Największą liczbę mandatów zdobył Blok Odrodzenia Gospodarczego Płocka, mimo że nieco więcej osób głosowało

Tabela 7. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1934 r.

Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka	4716	38	15
Zjednoczenie Socjalistyczne	4847	39	12
Poalej Syjon prawica	454	3,7	1
Żydowski Blok Międzypartyjny	831	6,7	1
Polskie Zjednoczenie Gospodarcze	1521	12,3	3
Związek Rzemieślników Żydów	39	0,3	0

Źródło: APP, AMP, sygn. 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604 (wszędzie brak paginacji); w rubryce drugiej podana jest liczba kart oddanych na daną listę (szczegóły dotyczące oddawania głosów znajdzie czytelnik w początkowych partiach artykułu); „Dziennik Płocki” 1934, nr 120 z 28 V, s. 1; „Robotnik” 1934, nr 190 z 29 V, s. 1, nr 191 z 30 V, s. 2; obliczenia własne.

⁶⁴ „Dziennik Płocki” 1934, nr 100 z 30 IV, s. 1, nr 106 z 8 V, s. 1, nr 107 z 9 V, s. 2, nr 108 z 11 V, s. 1, nr 109 z 13 V, s. 1, nr 115 z 22 V, s. 1,2, nr 117 z 24 V, s. 2, nr 118 z 26 V, s. 2, nr 119 z 27 V, s. 1,3; „Głos Mazowiecki” 1934, nr 103 z 5 V, s. 4, nr 111 z 16 V, s. 1, nr 113 z 18 V, s. 3, nr 116 z 23 V, s. 1, nr 118 z 25 V, s. 3; „Robotnik” 1934, nr 178 z 17 V, s. 3.

⁶⁵ APP, AMP, sygn. 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604 (wszędzie brak paginacji); „Dziennik Płocki” 1934, nr 120 z 28 V, s. 1.

na listę Zjednoczenia Socjalistycznego⁶⁶. Dzięki porozumieniu z socjalistami trzy mandaty uzyskał Bund. Klęskę poniosła endecja (Polskie Zjednoczenie Gospodarcze) zdobywając dokładnie tyle samo co Bund, jednak w jej przypadku – tylko – trzy mandaty. Z rozkładu mandatów mogłoby wynikać, że połączone głosy sanacji, endecji i żydowskiego radnego mieszczańskiego (łącznie 19 głosów) pozwalały na łatwy wybór magistratu.

Poniedziałek 28 maja 1934 r.

DZIENNIK PŁOCKI

BEZPARTYJNY ORGAN POLITYCZNY I GOSPODARCZY

nr. 120 Cena pojedynczego numeru „Dziennik Płocki” 20 gr. Parametry techniczne: 10 str. z adresem do domu i na prowincji 1 zł Adres: PŁOCK PLAC KARNICZNY Nr. 1 TEL. 284. Rękopisy nadawane winny być pisane po lewej stronie i czytelnie Rok XVIII

Wynik wyborów do Rady Miejskiej w Płocku w dniu 27 maja 1927 r.

Lista Nr. 1 „Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka” 15 mandatów.

Lista Nr. 2 „Zjednoczenie Socjalistyczne” 12 mandatów.

Lista Nr. 3 „Poale-Sjon” 1 mandat.

Lista Nr. 4 „Żydowski Blok Międzypartyjny” 1 mandat.

Lista Nr. 5 „Polskiego Zjednoczenia Gospodarczego” 3 mandaty.

Okręg I. Uprawionych do głosowania — 2336, oddano — 1760, unieważniono 55; mandatów 5. Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 4 mandaty (Lewuszczyk Ryszard 1424; Czaplinski Tadeusz Jan 679; Chęciński Czesław 584; Tomaszewski Ignacy 399 — razem 1038. Zjednoczenie Socjalistyczne — 1 mandat (Przybyłki Leon — 942) — 386.

Okręg II. Uprawionych do głosowania — 2018, Oddano — 1378; unieważniono 46; mandatów 4. Nr. 1 Blok Gospodarczego Odr. Płocka — 2 mandaty (Wróbel Władysław 678; Dr. Bezczkowicz Adam (60) — 604. Lista nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne — 1 mand. (Dziarnowski Jan 1200) — 482.

Lista Nr. 3 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze 1 mandat (Baliński Józef 691) — og. gł. 246.

Okręg III. Uprawiono 1507, oddano 1160, unieważniono 81 3 mandaty.

Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 2 mandaty Cyprjan Abram 936; Kaspiński Jan 906; głosów — 614.

Lista Nr. 3 Żydowski Blok Międzypartyjny — 1 mandat Soczkaścew Marjan 372 — 323.

Okręg IV. Uprawionych do głosowania — 3781; unieważniono 107; mandatów — 7. Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka — 3 mandaty (Maciejewski Zygmunt 1161; Fraskiewicz Szczepan 796; Sarnecka Marija 742) ogółem — 911.

Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 3 mandaty (Kempczyński Wacenty 2734; Biedrzycki Jerzy 2658; Rajchman Abram Chaim 1077) — 1050.

Lista Nr. 3 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze 1 mandat (k. Dulczewski Stanisław 1529) — 426.

Okręg V. Uprawionych do głosowania 4381, oddano głosów 3218; unieważniono — 89; ilość mandatów 6.

Lista nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 1 mandat (Dorobek Leon — 764) 710.

Lista nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne — 3 mandaty (Michalski Antoni 2849; Pekul Zygmunt 2751; Barstyn Izrael Gerson — 2238) 1307.

Lista nr. 3 Poale-Sjon — 1 mandat (Flejšblum Fiszel 2708. Lista nr. 5 Polskie Zjednoczenie Gospodarcze — 1 mandat (Zgliczyński Stanisław — 1389) — 380.

Okręg VI. Uprawiono 1912 głosów, oddało 1508 głos; unieważniono 22 głos; 3 mandaty.

Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 2 mandaty Hojke Stanisław 910; Szczyński Stefan 545 — 686

Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 1 mandat Churski Kazimierz 1186 głosów — 594;

Okręg VII. Lista Nr. 1 Blok Gospodarczego Odrodzenia Płocka 3 mandaty (Fuz Paweł 699; Mikołajczyk Leonard 454; Klimkiewicz Andrzej 366) — 700.

Lista Nr. 2 Zjednoczenie Socjalistyczne 1 mandat (Bienenkiewicz Józef 842) — 414.

Upoważnionych do głosowania 1669; oddano gł. 1120; unieważniono gł. 6.

Ciekawe jest zestawienie obecnych sił w Radzie Miejskiej z siłami w poprzedniej Radzie. Otóż żydzi mieli 5 mandatów i mają obecnie taką samą ilość; P. P. S. C. K. W. miała i ma 9 mandatów; Chrześcijańska demokracja miała 3, ma zaś teraz tylko 1 mandat; Narodowa Demokracja miała 3, ma teraz dwa 2 mandaty.

Całą nadwyżkę mandatów w ilości sześciu wzięła lista nr. 1 Bezpartyjnego Bloku Gospodarczego Odrodzenia Płocka.

OGŁOSZENIE.

Zapisy dzieci do 7 kl. szkoły ćwiczeń przy Państwowym Seminarjum Nauczycielskim Męskim w Płocku

odbędą się w czasie **od 1 do 6 czerwca** 1934 r. w godzinach urzędowania w kancelarii Seminarjum (pl. Marszałka Piłsudskiego Nr. 1) Do klasy pierwszej przyjmują się zapisy dzieci urodz. w 1927 r. Do innych klas przyjmowane będą dzieci w miarę wolnych miejsc. Klasa 1 i 2 jest kosmopolityczna, zatem do klasy 1 i 2 mogą być zapisywani zarówno chłopcy jak i dziewczęta. Przy zapisie należy przedstawić metrykę urodzenia, świadectwo powtórnego szczepienia ospy, względnie ostatnie świadectwo szkolne.

Dyrekcja Seminarjum.

Kainit, Sól Potasową, Kalimag, Azotniak, Siarczan Amonu, Saletrzak, Saletrę Wapniową i Sodową, Wapnamon, Nitrofos, Superfosfat i Supertomasynę

Najtaniej można nabyć w SPÓŁDZIELNI „ZGODA” w PŁOCKU.

Punkty sprzedaży: **Biuro, ul. Sienkiewicza 12 czynne od 9 — 13 i 17 — 19.**
Sklep Żelazny, Tumska 14.
Skład Opału i Nawozów Sztucznych Królewiecka 11.

Pierwsza strona sanacyjnego „Dziennika Płockiego” zawierająca wyniki wyborów z 1934 r.

Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=53166&tab=3>

⁶⁶ Umożliwił to zastosowany podział na okręgi wyborcze.

Tymczasem wewnątrz bloku gospodarczego doszło do konfliktów i podziału uniemożliwiającego wybór zarządu miasta. Ich charakter i przebieg został już w literaturze szczegółowo opisany⁶⁷. Dopiero po dziesięciu miesiącach od wyborów, wobec sytuacji patowej, władze mianowały prezydentem miasta Stanisława Wasiaka, zawodowego samorządowca, dotychczasowego starostę w Aleksandrowie Kujawskim. Resztę magistratu stanowili: wiceprezydent: Aleksander Wernik, ławnicy: Piotr Jasiński (Polskie Zjednoczenie Gospodarcze), Szczepan Praskiewicz (klub b. wojskowych⁶⁸) oraz Leon Przybylski i Izrael Gerszon Bursztyn (Zjednoczenie Socjalistyczne)⁶⁹. Zarząd miasta pracował efektywnie w tym składzie do kolejnych wyborów. Otrzymywał poparcie na przemian ze strony klubu odrodzenia gospodarczego, endecji oraz b. wojskowych, to znów ze strony lewicy i b. wojskowych.

W kwietniu 1939 r., po upływie kadencji, odbyły się kolejne, ostatnie wybory samorządowe. Stronnictwo Narodowe wystąpiło z listą Katolicko-Narodowego Komitetu Wyborczego, Obóz Zjednoczenia Narodowego jako Chrześcijańskie Zjednoczenie Gospodarcze. PPS wystartowała tym razem samodzielnie, podobnie Bund, Poalej Syjon (łączna lista prawicy i lewicy), syjoniści, Aguda (religijna partia żydowska) i – w jednym okręgu – PPS dawna Frakcja Rewolucyjna. Ponadto w Radziwiu obóz sanacyjny wystąpił pod nazwą tzw. listy radziwskiej. Środowiska endeckie i sanacyjne jeszcze przed powołaniem swych komitetów wyborczych prowadziły rozmowy na temat ewentualnego utworzenia wspólnej listy wyborczej. Załamały się one jednak z powodu żądań strony sanacyjnej zaniechania agitacji antyżydowskiej i antimariawickiej oraz wskutek sporu o miejsca na listach wyborczych. Endecki komitet katolicko-narodowy (w szeregach którego znalazło się kilku działaczy narodowo-radykalnych) prowadził ostrą kampanię antysemitką, antysocjalistyczną i antysanacyjną. „Ozonowe” zjednoczenie chrześcijańskie deprecjonowało głównie endecję. Ostatecznie więc do wyborów stanęło dziewięć komitetów wyborczych⁷⁰. Wyniki wyborów, które odbyły się 16 kwietnia 1939 r., przedstawia tabela nr 8 (oddawano tyle głosów, ile miejsc mandatowych w okręgach).

⁶⁷ G. Gołębiowski, *Aleksander Wernik (1890–1954). Legionista, urzędnik, wiceprezydent Płocka*, Płock 2019, s. 84-103; można dodać: „Robotnik” 1935, nr 5 z 5 I, s. 5.

⁶⁸ Jeden z dwóch odłamów BBWR w Radzie.

⁶⁹ „Dziennik Płocki” 1935, nr 86 z 12 IV, s. 3; „Głos Mazowiecki” 1935, nr 87 z 12 IV, s. 1; G. Gołębiowski, op. cit., s. 110; *Księgi obrad...*, Tom V, s. 162-163 (sygn. 22 138).

⁷⁰ „Głos Mazowiecki” 1939, nr 68 z 23 III, s. 3, nr 74 z 30 III, s. 3, nr 76 z 1-2 IV, s. 3, nr 77 z 3 IV, s. 1, nr 78 z 4 IV, s. 3, nr 82 z 8-9 IV, s. 9, nr 83 z 11 IV, s. 1, nr 84 z 12 IV, s. 1,3, nr 85 z 13 IV, s. 1, nr 86 z 14 IV, s. 1,3, nr 87 z 15-16 IV, s. 1,4,5; „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 76 z 1 IV, s. 1,2, nr 79 z 5 IV, s. 1, nr 80 z 6 IV, s. 1, nr 83 z 12 IV, s. 3, nr 84 z 13 IV, s. 3, nr 86 z 15 IV, s. 1.

Oczy całego Mazowsza Płockiego zwrócone na Płock.

Polski i katolicki Płock przy urnie wyborczej niech pokaże swoje oblicze, niech zdecyduje swoimi głosami, kto ma rządzić na Ratuszu płockim: Polacy o wyraźnych przekonaniach katolickich i narodowych, czy też jak dotychczas, żydzi i ich przyjaciele socjaliści!

Niedziela dnia 16 kwietnia b. r. decyduje o tym, kto w najbliższych 5-ciu latach będzie miał decydujący wpływ w gospodarce miejskiej w Płocku. Niedzielne wybory do płockiej Rady Miejskiej decydują o tym, czy na Ratuszu płockim, jak dotychczas, decydujący głos mieć będzie spółka socjalistyczno-żydowska, czy też Polacy o wyraźnym i zdecydowanym obliczu katolickim i narodowym polskim. Płocki Płock zdać tu musi egzamin.

A czego ten egzamin wymaga? Za charakter i kierunek miejskiej gospodarki samorządowej odpowiedzialność ponoszą wszyscy mieszkańcy miasta. Społeczeństwo polskie w Płocku niejednokrotnie z oburzeniem patrzyło na wazych władną gospodarkę spółki żydowsko socjalistycznej na Ratuszu miejskim. Żeby w przyszłości polski Płock nie potrzebował się oburzać na to, że rządzi nim żydzi i ich pachołkowie socjaliści, trzeba, żeby wszyscy Polacy, uprawnieni do głosowania, wzięli w wyborach udział i głosy swoje oddali na ludzi, którzy na gruncie nowej Rady Miejskiej stanowić będą zespół o wyraźnym obliczu katolickim i polskim narodowym. A więc

wszyscy Polacy do urny

z głosami na kandydatów wystawionych przez „Bezpartyjny Katolicko-narodowy Komitet Wyborczy”!

W związku z wyborami do Rady Miejskiej przypominamy wszystkim katolikom uchwale Synodu Plenarnego, która w rozdziale „O katolikach świeckich” mówi:

„Nie godzi się należeć, popierać ani współpracować z sektami, z masonerią, z socjalistami, ani z innymi organizacjami, zarówno jawnymi jak i tajnymi, które są wrogami Kościoła i porządkowi społecznemu, albo szerzą zubożenie religijne”.

Tak mówią obowiązujące wszystkich katolików uchwały Synodu Plenarnego. Wyraźnie powiedziano, że popierać ani współpracować z wrogami Kościoła i socjalistami i sekciarzami katolikom nie wolno! Trzeba się zdecydować: albo z Bogiem, z Kościołem, albo z wrogami Kościoła — socjalistami, żydami czy kozłowitami!

Poza listami socjalistycznymi z żydym Leńczykiem na czele, katolicy nie mogą mieć zaufania

i do listy t. zw. „Chrześcijańskiego Zjednoczenia Gospodarczego”. Płachmy już o obliczu duchowym i ideologicznym tych, którzy w tym „Chrześcijańskim Zjednoczeniu” decydujący mają wpływ. Jeden z członków kandydatów tego „Zjednoczenia” wyraźnie opowiedział się za współpracą z kozłowitami, jak w Płocku już się głośno mówi, był u „braci mariańskich” i zapewnił sobie ich głosy. Inni znów kandydaci z listy tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”, to tuzi na gruncie płockim nauczyciele o wyraźnym nastawieniu socjalistycznym, jak panowie Pezej i Lebkowski, działacze z oświeczonego socjalistycznego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Zgóry można powiedzieć, że panowie ci po wejściu do Rady Miejskiej staną u boku klubu socjalistyczno-żydowskiego.

Kierownicy płockich szkół u rządzą w tych dniach specjalne zebrania kół rodzicielskich w celach wyrażnie propagand. wyborzych. (Czy po to są kła rodzicielskie?) Wczora na takim zebraniu kół rodzicielskiego szkoły nr. 7 (kier. p. Dąbkowski) agitacyjne przemówienie wygłosił p. Maiański, urzędnik Magistratu. Nawoływał oczywiście do głosowania na kandydatów z „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”, podobne zebranie zwołał kilka dni temu i p. kier. Gesek. Były to nawet ostre ataki pod adresem Zarządu Miejskiego, a sentencja była taka: głosujcie na kandydatów nauczycieli z listy „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”. Wielu rodziców wyraźnie zdziwienie wobec tej nagłej „gorliwości” kierowników wobec rodziców dzieci szkolnych...

Znamienny jest także fakt, że z pewną zyczliwością odnozą się do tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia” socjaliści. Wiedzą przecież, że tam są żydzi „swoi”.

Nie dajcie się wprowadzić w błąd!

Socjaliści staną się wszelkimi sposobami zwalczać Katolicko-Narodowy Komitet. Tam, gdzie nie mogą wyborców przekonać swymi argumentami, staną się wprowadzić ich w błąd. Gdy katolicy nie chcą przyjmować ich katek wyborczych, udzielają im błędnych wyjaśnień lub nawet podają kartki wyborcze Katolicko-narodowego Komitetu ale z in-

nego okręgu, by w ten sposób głosy katolickie unieważnić. Nie dajcie się wprowadzić w błąd. Ważne są tylko te kartki wyborcze na kandydatów z list Komitetu katolicko-narodowego, które dostarczył Komitet Katolicko-Narodowy na dany okrąg. Na kogo w swoim okręgu głosować, należy dobrze sprawdzić w podanym dniu w „Głosie Mazowieckim” wykazie okręgów. Sprawdzicie dobrze, w którym okręgu głosujecie i jacy tam są kandydaci z Bezpartyjnego Katolicko-Narodowego Komitetu.

Biuro informacyjne przy ul. Sienkiewicza 17

Gdy by ktoś miał jeszcze pewne wątpliwości, należy udać się do biura informacyjnego Komitetu katolicko-narodowego przy ulicy Sienkiewicza 17. Tam otrzymać można szczegółowe wyjaśnienia i kartki wyborcze.

Dla chorych i słabych Komitet w niedzielę będzie miał do dyspozycji samochód. Trzeba ich w komitecie zameldować, a w niedzielę zostaną oni przewiezieni do lokalu wyborczego i odwiezieni do domu. Chodzi o to, by wszyscy mogli spełnić swój katolicki i narodowy obowiązek.

„Lepiej należeć do Bractwa Katolick. niż do masonerii, czy innych kozłowitów lub żydów”.

Wczoraj wieczorem p. Grubowski zwołał zebranie płockich rzemieślników. W zawiadomieniach nie określono celu zebrania. Wielu przyszło, bo myślało, że będą tam omawiane sprawy organizacyjne czy fachowe. Tymczasem „wybory. Agitacja na t. zw. „Chrześcijańskie Zjednoczenie”.

Kiedy p. Grubowski zaproponował, by zebrani zgłaszali się na ochotnika do rozdawania kartek wyborczych na kandydatów z tego „Chrześcijańskiego Zjednoczenia”, większość obecnych odmówiła udziału w tej akcji. Niektórzy rzemieślnicy wyraźnie oświadczyli, że nie mogą popierać listy, która współpracuje z kozłowitami i która ma socjalistów.

Kiedy w. in. jeden z rzemieślników, p. M., odmówił proponowanego mu rozdawania kartek tego „Zjednoczenia”, rzucano mu ironicznie:

— Należy do Bractwa, to mu nie pozwoli.

Na ten ironiczny docinek pod adresem katolickich uczuć swego kolegi z punktu odpowiedział inny rzemieślnik, p. H.

— Lepiej należeć do Bractwa Katolickiego, niż do masonerii czy innych żydów i kozłowitów.

kalu wyborczego i odwiezieni do domu. Chodzi o to, by wszyscy mogli spełnić swój katolicki i narodowy obowiązek.

Dla wygody wyborców, oprócz centralnego biura informacyjnego, działające będą

punkty informacyjne:

w sklepie p. Antczaka (Tumka), w sklepie p. Kowalskiego (Kwiatka 57), w sklepie p. G. Nowaka (N. Rynek 8) i u p. Popławskiego (Wyszogrodzka 18).

A więc w niedzielę wszyscy do urny z kartkami wyborczymi Katolicko-narodowego Komitetu! Niech polski Płock polską ma Radę Miejską! Od społeczeństwa zależy, czy nowa Rada, jak i dotychczasowa, będzie spółką żydowsko socjalistyczną, czy też zespołem ludzi o wyraźnym i zdecydowanym obliczu katolicko-narodowym!

Głosujcie na kandydatów z list Bezpartyjnego Katolicko-Narodowego Komitetu Wyborczego!

Pomoc Anglii i Francji dla Grecji i Rumunii.

Premierzy Anglii i Francji złożyli publiczne oświadczenie, w którym zagwarantowali natchymistową pomoc zbrojną Grecji i Rumunii, gdy by tym krajom zagroziło jakikolwiek niebezpieczeństwo utraty niepodległości ze strony Niemiec czy Włoch.

OFIARY.

Na F. O. N. słuuba falwarczna maj. Zochowo słuuba złotych 20.50; 2 żyłki srebrne i 3 srebrne monety polskie z dawnych czasów złożyła H. Z.

Pierwsza strona endeckiego „Głosu Mazowieckiego” z dnia poprzedzającego wybory w 1939 r. Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=27381&tab=3>

Tabela 8. Rozkład głosów na poszczególne listy w wyborach samorządowych w 1939 r.

Nazwa komitetu wyborczego	Liczba oddanych głosów ważnych	Odsetek oddanych głosów ważnych	Liczba uzyskanych mandatów
Bezpartyjny Katolicko Narodowy Komitet Wyborczy	17 855	26,4	9
Chrześcijańskie Zjednoczenie Gospodarcze	10 228	15	4
Polska Partia Socjalistyczna i klasowe związki zawodowe	25 120	37	12
Żydowska Socjalistyczna Partia Robotnicza Poalej Syjon	4396	6,5	2
Ogólny Żydowski Związek Robotniczy Bund	4875	7,2	2
PPS dawna Frakcja Rewolucyjna i rada związków zawodowych	115	0,2	0
Zjednoczony Blok Żydów Religijnych	715	1,1	0
Organizacja Syjonistyczna w Polsce – Oddział w Płocku	1248	1,8	0
Radziwski Gospodarczy Komitet Wyborczy	3287	4,8	3

Źródło: APP, AMP, sygn. 26 751, k. 9v-17v; „Głos Mazowiecki” 1939, nr 92 z 21 IV, s. 1, nr 93 z 22-23 IV, s. 3-4; „Robotnik” 1939, nr 109 z 19 IV, s. 4; obliczenia własne

łącznie głosy oddało 14 069 osób z 19 605 uprawnionych (71,7%)⁷¹. Sukces wyborczy odniosła endecja (trzykrotnie więcej mandatów niż pięć lat wcześniej) oraz PPS (samodzielnie tyle mandatów, co poprzednio razem z Bundem). Klęskę natomiast poniosła sanacja otrzymując niecałą połowę poprzedniego stanu. Pośród społeczności żydowskiej absolutne zwycięstwo odniosły stronnictwa lewicy (Bund i Poalej Syjon). Zaledwie ułamek procenta głosów uzyskała PPS dawna Frakcja Rewolucyjna (której start wyborczy miał charakter czysto demonstracyjny).

Podział mandatów ułożył się w ten sposób, że lewica (PPS, Bund i PS) miała w radzie tyle samo głosów co sanacja i endecja. Wobec tego, że dotychczasowy prezydent oraz wiceprezydent posiadali zaufanie wszystkich sił politycznych jako

⁷¹ APP, AMP, sygn. 26 751, k. 9v-17v oraz Pismo Przewodniczącego Głównej Komisji Wyborczej do przewodniczących komisji wyborczych z 12 kwietnia 1939 r. (brak paginacji).

wysoko kwalifikowani samorządowcy, pozostali na swych stanowiskach. Na ławników wybrano natomiast proporcjonalnie po dwóch przedstawicieli lewicy (Leon Przybylski i Izrael Gerszon Bursztyn) i części sanacyjno-endeckiej (Leon Dorobek i Piotr Jasiński)⁷². Na przeszkodzie pracy nowej rady stanął wybuch wojny.

**Główna Komisja Wyborcza
w PŁOCKU.**

Płock, dnia 7 kwietnia 1939 r.

OBWIESZCZENIE

Na podstawie art. 30 ustawy z dnia 16.VIII 1938 r. o wyborze radnych miejskich (Dz. U. R. P. № 63, poz. 480) Główna Komisja Wyborcza podaje do powszechnej wiadomości, iż głosowanie odbędzie się w dniu **16 kwietnia 1939 r.** począwszy od godziny 9 do godziny 21 i trwać będzie bez przerwy.

Ważnie zgłoszone listy kandydatów w Okręgu Nr. V

Lista Nr. 1.

- 1) Izrael-Gerszon Bursztyn — 40 lat, buchalter, ul. Główna 9
- 2) Herzs Cytryn — 30 lat, urzędnik przyrząd., ul. Tomka 4
- 3) Abram-Chaim Rajchman — 41 lat, przyrząd., ul. Kawka 30
- 4) Izrael Brejman — 47 lat, księgowy, ul. P. O. W. 8
- 5) Chaim Zaprawa — 33 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 37
- 6) Wolf Placcek — 38 lat, księgowy, ul. Główna 7
- 7) Moszek Moryc — 39 lat, buchalter, ul. Kawka 64
- 8) Benjamin-Wolf Goldberg — 40 lat, księgowy, ul. Kawka 7
- 9) Szyja-Israel Moczny — 37 lat, urzędnik, ul. Kawka 14
- 10) Jakub-Szyja Lichtensztejn — 43 lat, urzędnik przyrząd., ul. Kawka 30-33
- 11) Chaim Werwa — 32 lat, księgowy, ul. Kawka 12
- 12) Chai Widla — 32 lat, urzędnik, ul. Kawka 26

Lista Nr. 2.

„Jedynka Socjalistyczna Partia Robotnicza „Polski Syjon”

- 1) Fiszel Fliderbaum — 39 lat, księgowy, ul. Tomka 16
- 2) Pynchas-Chana Buchman — 32 lat, buchalter, ul. Sienkiewicza 27
- 3) Abram Lomaniec — 43 lat, księgowy, ul. Krolewicza 9
- 4) Abram Ake — 31 lat, urzędnik, ul. Sienkiewicza 17
- 5) Jada Glowicki — 44 lat, urzędnik, ul. Kawka 27
- 6) Michal-Josel Goldkind — 41 lat, księgowy, ul. Tomka 7
- 7) Mojżesz-Jakub Gajler — 42 lat, księgowy, ul. Kawka 6
- 8) Szlama Wajzman — 46 lat, urzędnik, ul. Sienkiewicza 39
- 9) Izrael Zylberstajn — 41 lat, księgowy, ul. Główna 3
- 10) Szyja-Fajszel Biełkiewicz — 32 lat, księgowy, ul. Krolewicza 18
- 11) Zelman Lejzerowicz — 34 lat, urzędnik, ul. Kawka 11
- 12) Szoel Jakubowicz — 34 lat, urzędnik, ul. Kawka 9

Lista Nr. 3.

„Bezpartyjny Katolicko-Narodowy Komitet Wyborczy”

- 1) Gustaw Nowak — 32 lat, księgowy, ul. Nowy-Błock 8
- 2) Jan Wichrowski — 48 lat, księgowy, ul. Piłsudskiego 24
- 3) Leonard Rudowski — 41 lat, księgowy, ul. Krolewicza 2
- 4) Stanisław Braniczy — 41 lat, księgowy, ul. Piłsudskiego 16
- 5) Adolf Dobiszewski # Dobieszak — 47 lat, pracownik komunalny, ul. Tomka 5
- 6) Jan Raczyński — 45 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 9
- 7) Józef Gołębiewski — 46 lat, urzędnik, ul. Piłsudskiego 11
- 8) Gustaw Brzeziński — 34 lat, księgowy, ul. Krolewicza 19
- 9) Szczepan Olejniczak — 39 lat, księgowy, ul. Tomka 7
- 10) Józef Dynia — 33 lat, urzędnik, ul. Piłsudskiego 13
- 11) Aleksander Krywicki — 45 lat, pracownik, ul. Jędrzejki 19
- 12) Władysław Sikorski — 47 lat, księgowy, ul. P. O. W. 13

Lista Nr. 4.

„Polska Partia Socjalistyczna i Klasowe Związki Zawodowe”

- 1) Jerzy Biedrzycki — 30 lat, urzędnik, ul. Krolewicza 19
- 2) Stanisław Flacyński-Flak — 38 lat, księgowy, ul. P. O. W. 22
- 3) Wawrzyniec Czerwinski — 32 lat, urzędnik, ul. Nowy-Błock 16
- 4) Wacław Jezewski — 47 lat, księgowy, ul. Piłsudskiego 5
- 5) Adam Sawicki — 37 lat, księgowy, ul. Tomka 13
- 6) Franciszek Kozłowski — 38 lat, księgowy, ul. Kawka 19
- 7) Leonard Kulicki — 41 lat, urzędnik, ul. Krolewicza 5
- 8) Sierżant Grabarczyk — 37 lat, urzędnik, ul. Nowy-Błock 4
- 9) Stanisława Kępczyńska — 33 lat, księgowy, ul. Tomka 13
- 10) Aleksander Chojnacki — 43 lat, księgowy, ul. Jędrzejki 11
- 11) Tadeusz Szyperski — 43 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 24
- 12) Marian Kępczyński — 35 lat, urzędnik, ul. Kawka 19

Lista Nr. 5.

„Chrześcijańskie Zjednoczenie Gospodarcze”

- 1) Witosław Cichocki — 42 lat, urzędnik, ul. Piłsudskiego 17
- 2) Stanisław Grabowski — 46 lat, księgowy, ul. Piłsudskiego 4
- 3) Jadwiga Grzegorzewska — 37 lat, księgowy, ul. Nowy-Błock 6
- 4) Edward Trautman — 48 lat, księgowy, ul. P. O. W. 2
- 5) Wacław Blumard — 41 lat, urzędnik, ul. Piłsudskiego 1
- 6) Ludomir Szymczewski — 45 lat, księgowy, ul. Nowy-Błock 16
- 7) Wacław Bajenkiwicz — 42 lat, księgowy, ul. Nowy-Błock 4
- 8) Leonard Sikorski — 37 lat, urzędnik, ul. Piłsudskiego 13
- 9) Eugeniusz Komosiński — 38 lat, urzędnik, ul. Nowy-Błock 19
- 10) Stanisław Gustowski — 37 lat, księgowy, ul. Tomka 19
- 11) Ludwik Rybecki — 33 lat, urzędnik, ul. Główna 2
- 12) Kazimierz Chęcki — 34 lat, księgowy, ul. Piłsudskiego 2

Lista Nr. 6.

„Związek Robotników w Miasteczku i Płocku”

- 1) Mojżesz Sochaczewer — 41 lat, księgowy, ul. Tomka 18
- 2) Regina Ber-Kanarkowa — 31 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 19
- 3) Arzyel Kowalski — 39 lat, buchalter, ul. Krolewicza 15
- 4) Rywka Kanarek — 49 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 41
- 5) Szmul-Kalmus Kipper — 44 lat, księgowy, ul. Tomka 5
- 6) Chana Rotkopf — 42 lat, przyrząd., ul. Główna 3
- 7) Pinkas Zylber — 40 lat, księgowy, ul. Kawka 29
- 8) Berysz Czerias — 32 lat, księgowy, ul. Sienkiewicza 33
- 9) Herzs Kahane — 37 lat, księgowy, ul. Główna 7
- 10) Zelig Wajngram — 43 lat, urzędnik, ul. Kawka 47
- 11) Michal Danczyger — 47 lat, księgowy, ul. Główna 3
- 12) Lejb Siwicki — 41 lat, księgowy, ul. Główna 14

Lokale, w których odbędzie się głosowanie w Okręgu Nr. V

Nr lokala	LOKAL GŁOSOWANIA
1	ul. P. O. W. Nr. 9 (Biergowalska-Spichernia)
2	ul. Tomka Nr. 9 (Bank Powszechny/Szklarnia)
3	ul. Krolewiecka Nr. 20 (Szkoła Powszechna Nr. 5)
4	ul. Stary-Dynek Nr. 1 (garnitur, raitana, pokój Nr. 9)

Przyłącza się poniżej tekst przepisów ustawy:

Art. 33. W dniu głosowania nie wolno:

- 1) wyznaczać głosujących, rozdawać znaczki ani też w inny sposób agitować tak wewnątrz, jak i na zewnątrz lokala wyborczego w promieniu 100 metrów;
- 2) wychodzić do lokala wyborczego osobom, nie biorącym udziału w głosowaniu lub czynnościach wyborczych.

Art. 36. (1) Wyborca głosuje osobiście.

- (2) Głosowanie odbywa się przez oddanie karty do głosowania.
- (3) Karty do głosowania nie mogą być koloryzowane, nie mogą być białe. Treść karty do głosowania może być odcita mechanicznie bądź pisana ręcznie w lokalu wyborczym lub poza nim.
- (4) W lokalu wyborczym będą urządzone stołki, zabezpieczonej kłami, służące do oddania karty do głosowania.
- (5) Karty do głosowania władze wyborcze do kopert, otrzymującej od komisji wyborczych, po czym koperty oddaje przewodniczącemu. Karty wrzucane są do urny.
- (6) Wypisane koperty są sporządzone z papieru nieprzezroczystego o jednolitej barwie, posiadają jednolity format i są oznakowane piórkami, są zamknięte, nie mogą być otwierane, nie mogą być oznakowane żadnym innym odznakowym urządzeniem, prócz piórek koperty nie mogą być oznakowane żadnym innym odznakowym urządzeniem.
- (7) Przewodniczący głównej komisji wyborczej dostarcza wszystkim komisjom odznakowane koperty.

Art. 43. (1) Nieważność karty do głosowania stwierdza Komisja Wyborcza, przed którą odbyło się głosowanie.

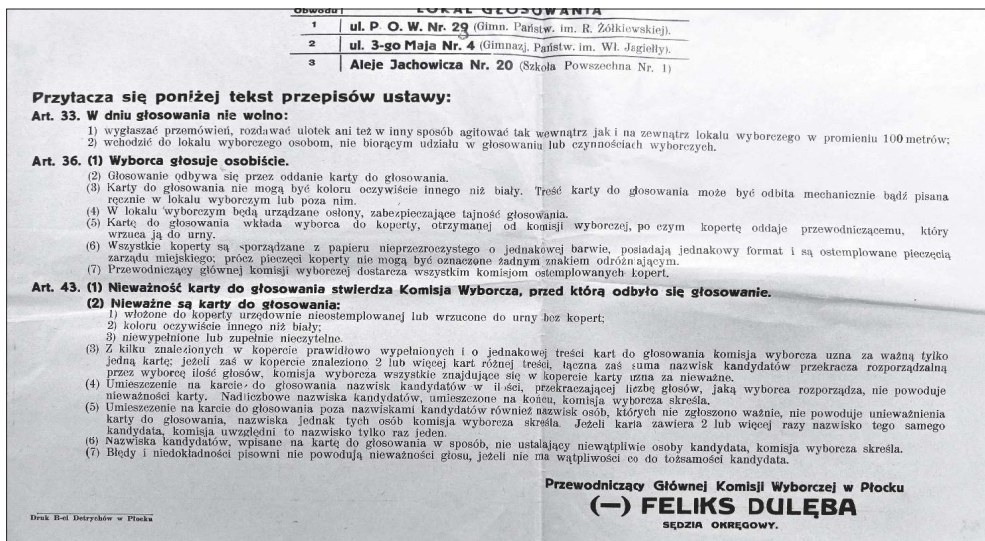
(2) Nieważne są karty do głosowania:

- 1) koloryzowane lub koloryzowane mechanicznie lub wrzucane do urny bez kopert;
- 2) koloryzowane lub niekoloryzowane;
- 3) niekoloryzowane lub koloryzowane, w których przewidywano wypisanie i o jednolitej treści kart do głosowania komisja wyborcza zabrała za waży tylko jeden znaczek, jeżeli zaś w kopercie zamieszczono 2 lub więcej kart różnej treści, koperta zaś sama zawiera kandydatów z różnymi numerami;
- 4) z koloryzowanymi lub niekoloryzowanymi, w których przewidywano wypisanie i o jednolitej treści kart do głosowania komisja wyborcza zabrała za waży tylko jeden znaczek, jeżeli zaś w kopercie zamieszczono 2 lub więcej kart różnej treści, koperta zaś sama zawiera kandydatów z różnymi numerami;
- 5) z koloryzowanymi lub niekoloryzowanymi, w których przewidywano wypisanie i o jednolitej treści kart do głosowania komisja wyborcza zabrała za waży tylko jeden znaczek, jeżeli zaś w kopercie zamieszczono 2 lub więcej kart różnej treści, koperta zaś sama zawiera kandydatów z różnymi numerami;
- 6) z koloryzowanymi lub niekoloryzowanymi, w których przewidywano wypisanie i o jednolitej treści kart do głosowania komisja wyborcza zabrała za waży tylko jeden znaczek, jeżeli zaś w kopercie zamieszczono 2 lub więcej kart różnej treści, koperta zaś sama zawiera kandydatów z różnymi numerami;
- 7) z koloryzowanymi lub niekoloryzowanymi, w których przewidywano wypisanie i o jednolitej treści kart do głosowania komisja wyborcza zabrała za waży tylko jeden znaczek, jeżeli zaś w kopercie zamieszczono 2 lub więcej kart różnej treści, koperta zaś sama zawiera kandydatów z różnymi numerami;

Przewodniczący Głównej Komisji Wyborczej w Płocku
(-) FELIKS DULEBA
SEGMA OBYWATEL.

Obwieszczenie o wyborach samorządowych 1939 r. w jednym z okręgów wyborczych (wraz z instrukcją głosowania)
Źródło: APP, AMP, t. 26 750 (brak paginacji)

⁷² „Głos Mazowiecki” 1939, nr 161 z 17 VII, s. 3; G. Gołębiewski, op. cit., s. 106; *Księgi obrad...*, Tom V, s. 389 (26 745).

Fragment obwieszczenia o przeprowadzeniu wyborów zawierający instrukcję głosowania
Źródło: <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication?id=27381&tab=3>

4. Podsumowanie

Jak wynika z powyżej przedstawionych danych, największym poparciem cieszyła się wśród mieszkańców międzywojennego Płocka Polska Partia Socjalistyczna. W przypadku większości wyborów zdobywała największą liczbę głosów (wyjątki to lata 1923 i 1924; mimo to utrzymała władzę). Przez pierwsze dziesięciolecie jej największym rywalem były środowiska związane z narodową demokracją, chrześcijańską demokracją, środowiskami rzemieślniczo-kupieckimi. Od zamachu majowego wykształciło się trzecie środowisko polityczne, związane z obozem sanacyjnym (najpierw Partia Pracy, potem BBWR i OZN). Warto zaznaczyć, że w 1929 r. środowiska endeckie i sanacyjne zjednoczyły się dla osiągnięcia lepszego wyniku. Od wyborów 1930 r. obóz sanacyjny i narodowy szły już odrębnymi ścieżkami. Obóz narodowy nigdy nie występował jako partia (np. Związek Ludowo-Narodowy czy Stronnictwo Narodowe), zawsze w ramach koalicji z organizacjami środowiskowymi i zawodowymi, szermując hasłem bezpartyjności. Metodę tę stosował następnie obóz sanacyjny, który również nie występował nigdy pod szyldem oficjalnym (a więc jako lista BBWR czy OZN – poza startem Partii Pracy w wyborach 1927 r.). Warto zaznaczyć, iż marginesem okazali się być w Płocku komuniści. Wśród ludności żydowskiej miasta, lata 20. to jeszcze epoka asymilatorów, działaczy społecznych w najlepszym tego słowa znaczeniu. Oni przede wszystkim reprezentowali ludność żydowską w radzie. Kolejna dekada (od 1929 r.) to już dominacja opcji sensu stricto politycznych (partii), z wyraźnie zwyżkującymi wpływami lewicy.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Płocku

Akta miasta Płocka, sygn. 22 083, 22 559, 22 560, 22 611, 22 664, 22 679, 26 592, 26 594, 26 596, 26 597, 26 599, 26 601, 26 604, 26 751.

Źródła drukowane

„Monitor Polski” 1918, nr 232.

Księgi obrad Rady Miejskiej miasta Płocka, Tom 3–5, zebrał i przygotował P. Gryszpanowicz, Płock 2021.

Samorząd terytorialny w Polsce w latach 1918–1939. Wybór materiałów źródłowych, wybrał, opracował oraz wstępem poprzedził R. Szwed, Częstochowa 2000.

Prasa

„Dziennik Płocki” 1923–1935

„Głos Mazowiecki” 1934–1939

„Kurier Mazowiecki” 1939

„Kurier Płocki” 1919

„Robotnik” 1923–1939

Dzienniki i wspomnienia

M. Macieszyna, *Pamiętnik Płocczanki*, oprac. A. M. Stogowska, Płock 1996.

Opracowania

M. Biłska-Ciećwierz, *Kiedy stała się wolność... Płock w latach 1918–1921*, Płock 2018.

F. Dorobek, *Pierwsze w Niepodległej Polsce wybory samorządowe do Rady Miejskiej w Płocku*, [w:] *60 lat Niepodległej Polski (materiały z sesji naukowej)*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1980.

B. Dymek, *W latach Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. naukowy A. Gieysztor, wyd. II, Płock 1978.

G. Gołębiwski, *Aleksander Wernik (1890–1954). Legionista, urzędnik, wiceprezydent Płocka*, Płock 2019.

E. Kołodziejska, *Relacje polsko-żydowskie na forum samorządu miejskiego w okresie międzywojennym – przypadek Płocka*, „Stosunki polsko-żydowskie”, t. 3, *Lokalność. Wsie, miasteczka, miasta na ziemiach polskich od XVI do XX wieku*, red. A. Landau-Czajka, Warszawa 2020.

M. Sokolnicki, *Początki i rozwój działalności płockiej organizacji PPS do 1919 r. (w stulecie powstania)*, cz. II, „Notatki Płockie” 2000, nr 2.

M. Sokolnicki, *Sądownictwo, prokuratura oraz adwokatura w międzywojennym Płocku (w stulecie odrodzenia sądownictwa polskiego)*, „Notatki Płockie” 2017, nr 3.

M. Sokolnicki, *Z dziejów politycznych Płocka w latach 1918–1939*, „Notatki Płockie” 2004, nr 2.

J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. M. Krajewski, wyd. III, Płock 2006.

ELECTIONS TO THE CITY COUNCIL IN PŁOCK FROM 1919 TO 1939
(OUTLINE OF THE PROBLEM)

Summary

The article organises the knowledge of successive elections to the city council in Płock from 1919 to 1939, which were held in 1919, 1923, 1924, 1927, 1929, 1930, 1934 and in 1939. It presents the participating electoral committees, the results they obtained, the distribution of councilor seats and the issues of city council elections.

Keywords: Płock, 1918–1939, city council, municipal elections